

01 Mayıs 2018

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

16386
Osmanlıca
150247
Türkçülikle
131368

DEMİRAG, Yelda. Pan-ideologies in the Ottoman Empire against the West: from Pan-Ottomanism to Pan-Turkism. *Milletlerarası Münasebetler Türk Yılığı. The Turkish Yearbook of International Relations*, 36 (2005) pp. 139-158.

War and Collapse

World War I and the Ottoman State

edited by

M. Hakan Yavuz

with Feroz Ahmad

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	249191
Tas. No:	WAY

Utah Series in Middle East Studies

THE UNIVERSITY OF UTAH PRESS
Salt Lake City

Torkeable (191368)

9

Ambiguities of Turkism

Cultural and Intellectual Manifestations
of Turkish National Thought

Umut Uzer

The emergence of Turkish national consciousness in the early twentieth century was closely linked to the political developments of the nineteenth and twentieth centuries in the Ottoman Balkans and the Middle East. Following the series of uprisings by Serbs, Greeks, Bulgarians, and later Albanians, Kurds, and Arabs and the corresponding territorial losses, the Turks' own national project seemed to be the only viable option for the leaders of Turkish-speaking Muslims in Anatolia, Istanbul, and Thrace. But the Turkish Muslims had different perceptions of national identity: while the literate urban intellectuals pursued and publicized European notions of nationalism, Muslim communities in peripheral areas of Anatolia were largely unaffected by such developments. They were led into fortifying an Islamic sense of collective identity, less through secular ideology and more due to actual daily repercussions of the persistent conflict with the Armenian Christians, which had reached new heights of intensity by World War I. The evolution of the Muslim-Ottoman identity into a Muslim-Turkish identity—especially for the intellectuals and the civil-military bureaucrats of the late Ottoman and early republican period—was set in motion in the aftermath of the Greco-Turkish War of 1897 and the Balkan Wars of 1912–13. Internalization of this identity by the masses was more limited, gradual, and ambivalent, as shown by the events of World War I.

The studies on Turkish nationalism and World War I are based on a set of problematic assumptions: the Committee of Union and Progress (CUP) was a Turkish nationalist organization, and its nationalism informed its policies during the war. This nationalism, in turn, explains the

245-262

21 Kasım 2017

9617
Tercüme
191368

BABAYAN, David. China's economic interests in the North Caucasus. *Caucasus Survey*, 4 i (2016) pp. 1-19. "The Chinese presence in the North Caucasus is also in Russia's interest, as the latter sees it as a counter to Islamic radicalism and pan-Turkism."

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

8628
Türkçüleşik
131368

UZER, Umut. Ambiguities of Turkism: cultural and intellectual manifestations of Turkish national thought. *War and collapse: World War I and the Ottoman state*. Ed. M. Hakan Yavuz, with Feroz Ahmad. Salt Lake City: University of Utah Press, 2015, pp. 245-262. Early 20th c.

21 Kasım 2017

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

191368

DIA

TÜRKÇÜLÜK

Jacoby, Tim

A comparative perspective on the origins of Turkish nationalism .-- 2001 ISSN: 1473-8481 :
Studies in Ethnicity and Nationalism, vol. 1 ii pp. 27-36, (2001)

Ottoman Empire - 20th century | Nationalism - Turkish

(19/368)

2005 HATIMI, Mohamed. La crise des relations
arabo-turques: nationalisme arabe contre turconisme.
*Les Ottomans et le monde méditerranéen: nouvelles
approches: Al-'Uthmānīyūn wa-l-'ālam
al-mutawassīfī: muqarrabāt jadīda.* Coord.:
A.Moudden, A.Benhadda / Tansīq: 'Abd al-Raḥmān
al-Mu'adhdhin, 'Abd al-Raḥīm Makhādda. Rabat:
Faculté des Lettres et des Sciences Humaines, 2003,
(Serie: Colloques et Séminaires, 109), pp.31-35. [Late
19th - early 20th centuries.]

Mohamed Hatimi
- mitige fatich

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

27 Nisan 2014

- 2936 *Tarıkçulak*
091368 ÖZBEK, Nadir. From Asianism to Pan-Turkism: the activities of Abdürreşid İbrahim in the Young Turk era and Japan. *The Rising Sun and the Turkish Crescent: new perspectives on the history of Japanese Turkish relations*. [Ed.] Selçuk Esenbel and Inaba Chiharu. Istanbul: Boğaziçi University Press, 2003, pp.86-104. [Abdürreşid İbrahim was a Russian Tatar (1857-1944), who visited Japan in the early 20th century.]

Kırım
111002
Türkçülük
131363

2673 FINNIN, Rory. Captive Turks: Crimean Tatars in Pan-Turkist literature. *Middle Eastern Studies*, 50 ii (2014) pp. 291-308. Pan-Turkist journals and Turkish poems casting Crimean Tatars as "captive Turks".

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

04 Eylül 2015

TÜRKÇÜLÜK

-
- 1 MEHMET SOĞUKÖMEROĞULLARI, Turancılık fikrinin Türk romanına yansıması (1908-2008), Ankara Üniversitesi, Doktora, 2010
-
- 2 RAMAZAN UĞUR UÇAR, Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi'de Türklük tasavvuru, Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2008
-
- 3 ŞEREF GÖKÜŞ, II. Meşrutiyet Dönemi Türkçülük akımında eğitim, din eğitim ve öğretimi, Ankara Üniversitesi, Doktora, 2013
-
- 4 MEHMET SOĞUKÖMEROĞULLARI, Turancılık fikrinin Türk romanına yansıması (1908-2008), Ankara Üniversitesi, Doktora, 2010

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

21 Eylül 2014

12191 GÜRPINAR, Dogan. The rise and fall of Turcophilism
in nineteenth-century British discourses: visions of the
Turk 'young' and 'old'. *British Journal of Middle
Eastern Studies*, 39 iii (2012) pp.346-371. (The
emergence of a positive image of the reforming Turk
and the erosion of this positive assessment following
the disillusionment with the achievements of Tanzimat.)

Tanzimat
1912-23
Türkçüleşme
1913-68

30 OCAK 1997

2453 LANDAU, Jacob M., *Pan-Turkism: From Irredentism to Co-operation*. Bloomington, IN: Indiana University Press, 1995, 256pp. Türkçülük

02 NISAN 1992

612 LANDAU, J.M. *Pan-Turkism in Turkey: a study of irredentism*. London: Hurst, 1981. 219pp. Pan-Turkizm

5472. Timuroğlu, Vecihi: 12 Eylül'ün eğitim ve kültür politikası: Türk-İslam sentezi / Vecihi Timuroğlu. - Ankara: Beşak Yayınları, 1991. - 168 S. Türkçülük
Inhalt: Die Kulturpolitik nach 1980. - Text türk. 10 E 291

65

5474. *Türk-İslam sentezi* / Bozkurt Güvenç ... - 1. baskı. - İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1991. - 344 S. - (Siyasal kültür; Türkçülük
[Siyasal Kültür])
Inhalt: Zur türk. Kulturpolitik nach 1980. - Text türk. 32 A 824

17 NISAN 1995

4139 BENNIGSEN, A. *Panturkism and Panislamism in history and today*. *Central Asian Survey*, 3 iii (1984) pp.39-49. Tufan

Ahmed Midhat. (Tokriri eden)

Türkçüğe Dair

Yazan: Esref Edib (Sirozlu)

S.Müstekim, I, sy. 22, s.347-349

R414 **Pan-Turkism: from irredentism to co-operation**. By Landau, J.M. Bloomington, 1995. Türkçülük

Hemming, J. *BriSMES: British Society for Middle Eastern Studies Newsletter*, 10 ii (1996), p.14 (E)

Zürcher, E.J. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 25 i (1998), pp.173-174 (E)

Farah, C.E. *DOMES: Digest of Middle East Studies*, 6 i (1997), pp.53-56 (E)

Bellér-Hann, I. *Europe-Asia Studies*, 48 vii (1996), pp.1247-1249 (E)

Fuller, G.E. *International Journal of Middle East Studies*, 28 iv (1996), pp.629-631 (E)

Weiker, W.F. *Journal of Developing Areas*, 31 iii (1996), pp.582-583 (E)

Simon, Rachel. *MELA Notes*, 64 (1997), pp.52-53 (E)

Henze, P.B. *Middle East Journal*, 51 i (1997), pp.133-135 (E)

Szyliowicz, J. *Nationalism & Ethnic Politics*, 2 ii (1996), pp.317-319 (E)

Mentzel, P. *Nationalities Papers*, 24 iv (1996), pp.773-774 (E)

Vander Lippe, J.M. *New Perspectives on Turkey*, 15 / 1996 (1997), pp.155-158 (E)

Gökay, Bülent. *TASG News*, 44 (1997), pp.5-6 (E)

2567 LANDAU, Jacob M. *Atsız and Türkes: a note on the history of pan-Turkism in Turkey*. *Journal of Turkish Studies*, 26 ii (2002) pp.131-133 (Since the 1930s.) Türkçülük

3202 JUNG, D. & PICCOLI, W. *Pan-Turkist dreams and post-Soviet realities: the Turkish Republic and the Turkic states in the 1990s*. Copenhagen: Copenhagen Peace Research Institute, 2000 (Working Papers, 30) 39pp. Türkçülük

MADDE SAYANLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

12 NISAN 1995

Türkçülük

2476 BURRIS, Gregory A. *The Other from within: Pan-Turkist mythmaking and the expulsion of the Turkish left*. *Middle Eastern Studies*, 43 iv (2007) pp.611-624. Türkçülük

08 OCAK 1994

191368 TÜRKÇÜLÜK

Tez başlığı : Türkçü Düşünce.

Danışman : İ.B. Ed. Fak. Kamu Yön. Y.C

Tezi hazırlayan : Süleyman Seyfi Ögün. Ens no : 40. Tarih : 1985.

TÜRKİYE

TURANLILIK

19040 JÄSCHKE, G. Der Turanismus und die Kemalistische Türkei. Beitr. z. Arabistik, Semitistik und Islamwiss., 1944, pp. 468-483. Also in Der Orient in deutscher Forschung, 1944, pp. 248-254

Turanizm ve Kemalist Türkiye.

1. (1480 - 1574). - 1991. - 305 S. - (... : 10.1)
ISBN 3-85028-218-X 31 A 21327-1

2809. Şalîh, Ğihâd: A; Tûrânîya at turkiya baina l-uşûliya wa'l-fâsiya / Ğihâd Şalîh. - Tab'a 1. - Bairût : Dâr aş Şarâ'îya, 1987. - 228 S.

Inhalt: Über d. Pan-turkismus. - In arab. Schrift. arab. 28 A 5248

17 NISAN 1995

PARİS

TURANLILIK (TTM)

4423 HOSTLER, C. W. Trends in Pan-Turanism. MEA 3 (1952), pp. 3-13

Pan-Turanizmde Epikimler

R396 Pan-Turkism: from irredentism to co-operation. By Landau, J.M. Bloomington, 1995.

Hemming, J. BRISMES: British Society for Middle Eastern Studies Newsletter, 10 ii (1996), p.14 (E)
Farah, C.E. DOMES: Digest of Middle East Studies, 6 i (1997), pp.53-56 (E)
Bellér-Hann, I. Europe-Asia Studies, 48 vii (1996), pp.1247-1249 (E)
Fuller, G.E. International Journal of Middle East Studies, 28 iv (1996), pp.629-631 (E)
Weiker, W.F. Journal of Developing Areas, 31 iii (1996), pp.582-583 (E)
Simon, Rachel. MELA Notes, 64 (1997), pp.52-53 (E)
Mentzel, P. Nationalities Papers, 24 iv (1996), pp.773-774 (E)
Gökay, Bülent. TASG News, 44 (1997), pp.5-6 (E)

21 ARALIK 1995

"TURANLILIK"

Holt, Lambton, Lewis, "The Cambridge...", C.48, S. 556-565

R1741 Pan-Turkism: from irredentism to co-operation. By Landau, J.M. Bloomington, 1995.

Hemming, J. BRISMES: British Society for Middle Eastern Studies Newsletter, 10 ii (1996), p.14 (E)
Farah, C.E. DOMES: Digest of Middle East Studies, 6 i (1997), pp.53-56 (E)
Bellér-Hann, I. Europe-Asia Studies, 48 vii (1996), pp.1247-1249 (E)
Fuller, G.E. International Journal of Middle East Studies, 28 iv (1996), pp.629-631 (E)
Weiker, W.F. Journal of Developing Areas, 31 iii (1996), pp.582-583 (E)
Gökay, Bülent. TASG News, 44 (1997), pp.5-6 (E)

R317 Pan-Turkism: from irredentism to co-operation. By Landau, J.M. Bloomington, 1995.

Hemming, J. BRISMES: British Society for Middle Eastern Studies Newsletter, 10 ii (1996), p.14 (E)
Farah, C.E. DOMES: Digest of Middle East Studies, 6 i (1997), pp.53-56 (E)
Gökay, Bülent. TASG News, 44 (1997), pp.5-6 (E)

4 SUDAT 1998

Tek parti dönemindeki (1938-1944) Türkçü akım üzerine bir çalışma. CAN, Ümit. Yüksek Lisans. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1993. 132 s., 101 ref.
Danışman: Doç. Dr. Levent Köker. Dili: Tr.

20 MAYIS 1998

09 NISAN 1996

3904. Ömer Seyf-ed-Din: Türklük ülküsü / Ömer Seyfettin. - İstanbul: Toker Yayınları, 1990. - 178 S. - (Toker genel dizi; 218 : »Doğudan - batıdan seçmeler« dizisi; 17)

Inhalt: Über Türkentum und Turanismus. - Text türk. 9 E 1037

R435 Pan-Turkism: from irredentism to co-operation. By Landau, J.M. Bloomington, 1995.

Hemming, J. BRISMES: British Society for Middle Eastern Studies Newsletter, 10 ii (1996), p.14 (E)
Farah, C.E. DOMES: Digest of Middle East Studies, 6 i (1997), pp.53-56 (E)
Bellér-Hann, I. Europe-Asia Studies, 48 vii (1996), pp.1247-1249 (E)
Fuller, G.E. International Journal of Middle East Studies, 28 iv (1996), pp.629-631 (E)
Weiker, W.F. Journal of Developing Areas, 31 iii (1996), pp.582-583 (E)
Simon, Rachel. MELA Notes, 64 (1997), pp.52-53 (E)
Gökay, Bülent. TASG News, 44 (1997), pp.5-6 (E)

27 EKİM 1995

20 ARALIK 2004

2426 TAYLALIER, Dinç. American perception of the Turkish nationalists, the Mandate controversy and Christian minorities. *Hamdard Islamicus*, 23 iii (2000) pp.57-64 (1919-1922.)

16 6 MAY 2007

Türkçülük

1329 TUYAKBAYEV, Saparbek. Myth of pan-Turkism: Turkish Central Asian policy in the early 1990s. *Cultural interaction and conflict in Central and Inner Asia: papers presented at the Central and Inner Asia Seminar, University of Toronto, 3-4 May 2002 and 23-24 May 2003*. Ed. Michael Gervers, Uradyn E. Bulag, Gillian Long. Toronto: Asian Institute, University of Toronto, 2004, (Toronto Studies in Central and Inner Asia, 6), pp.299-319.

Almanya Türkçülük

R75 Bildungspolitik, Modernisierung und kulturelle Interaktion: deutsch-türkische Beziehungen (1908 - 1918) / Gencer, Mustafa. Münster, 2002
Guillemare, Dorothee. *Turcica: Revue d'Etudes Turques*, 35 (2003), pp.363-366 (F)

1305 JUNG, Dietrich. Turkey and the Arab world: historical narratives and new political realities. *Mediterranean Politics*, 10 i (2005) pp.1-17.

Türkiye Arap

16 6 MAY 2007

Pan-Türkizm Türkçülük

1495 TUYAKBAYEV, Saparbek. Myth of pan-Turkism: Turkish Central Asian policy in the early 1990s. *Cultural interaction and conflict in Central and Inner Asia: papers presented at the Central and Inner Asia Seminar, University of Toronto, 3-4 May 2002 and 23-24 May 2003*. Ed. Michael Gervers, Uradyn E. Bulag, Gillian Long. Toronto: Asian Institute, University of Toronto, 2004, (Toronto Studies in Central and Inner Asia, 6), pp.299-319.

2349 LANDAU, J.M. Cultural and political Pan-Turkism. *The great Ottoman-Turkish civilisation. Vol. 3: Philosophy, science and institutions*. Editor-in-chief Kemal Çiçek. Ankara: Yeni Türkiye, 2000, pp.192-195 (In the Ottoman Empire.)

191365 TÜRK-1908-1923 arasında Edebiyatımızda AN.Ü. İSTCF T. D. K. - Ed. Dok. A. Berin Selekmán 1951

Türkçülük

2002 TEM 8 1

Türkçülük

R377 Pan-Turkism: from irredentism to co-operation / Landau, Jacob M. Bloomington, 1995
Tachau, F. *American Political Science Review*, 90 iv (1996), pp.955-956 (E)
Dodd, Clement H. *Asian Affairs: Journal of the Royal Society for Asian Affairs*, 27 / 83 iii (1996), pp.358-359 (E)
Hemming, J. *BriSMES: British Society for Middle Eastern Studies Newsletter*, 10 ii (1996), p.14 (E)
Zürcher, E.J. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 25 i (1998), pp.173-174 (E)
Farah, Caesar E. *DOMES: Digest of Middle East Studies*, 6 i (1997), pp.53-56 (E)
Bellér-Hann, I. *Europe-Asia Studies*, 48 vii (1996), pp.1247-1249 (E)
Fuller, Graham E. *International Journal of Middle East Studies*, 28 iv (1996), pp.629-631 (E)
Weiker, W.F. *Journal of Developing Areas*, 31 iii (1996), pp.582-583 (E)
Knüppel, Michael. *Materialia Turcica*, 21 (2000), pp.181-183 (G)
Simon, Rachel. *MELA Notes*, 64 (1997), pp.52-53 (E)
Henze, P.B. *Middle East Journal*, 51 i (1997), pp.133-135 (E)
Shissler, A.H. *Middle East Studies Association Bulletin*, 30 i (1996), pp.86-87 (E)
Szyliowicz, J. *Nationalism & Ethnic Politics*, 2 ii (1996), pp.317-319 (E)
Mentzel, P. *Nationalities Papers*, 24 iv (1996), pp.773-774 (E)
Vander Lippe, J.M. *New Perspectives on Turkey*, 15 / 1996 (1997), pp.155-158 (E)
Gökay, Bülent. *TASG News*, 44 (1997), pp.5-6 (E)

21 ARALIK 1999

Türkçülük

1128 HYMAN, Anthony. Turkestan and pan-Turkism revisited. *Central Asian Survey*, 16 iii (1997) pp.339-351 [Central Asia.]

191075 TURAN 88-963937

Salih, Jihād.
(Türāniyah al-Turkiyah bayna al-uşūliyah wa-al-fāshiyah)
الطروانية التركيبية بين الأصولية والفاشية /
جهاد صالح . - الطبعة 1. -- بيروت :
دار الصادق ، 1987 .

228 p. ; 22 cm.
Title page partially vocalized.
Bibliography: p. 221-225.
\$3.50 (U.S.)
I&S-Islamic Hist. & Post 1800-Hist. & Polit.

07 KASIM 1993

08 OCAK 1996

16 MART 2007

Pan-Türkizm
Türkçülük

1495 TUYAKBAYEV, Saparbek. Myth of pan-Turkism: Turkish Central Asian policy in the early 1990s. *Cultural interaction and conflict in Central and Inner Asia: papers presented at the Central and Inner Asia Seminar, University of Toronto, 3-4 May 2002 and 23-24 May 2003*. Ed. by Gervais Gervers, Uradyn E. Bulag, Gillian Long. Toronto: Asian Institute, University of Toronto, 2004, (Toronto: Asian Institute, Central and Inner Asia, 6), pp.299-319.

128 ARALIK 2006

Türkçülük

1138 [CHERVONNAYA, Svetlana]. Die Rückkehr des "Panturkismus"? – Absichten, Mythen, Realität. (Zusammenfassung: The return of pan-Turkism.) / Svetlana M. Tschervonnaja. Tr. Hamprecht, Mark. *Orient: Deutsche Zeitschrift für Politik und Wirtschaft des Orients*, 41 iv (2000) pp.593-615; 672-673

28 ARALIK 2006

Türkçülük
Iran

941 ATABAKI, Touraj. Recasting oneself, rejecting the other: Pan-Turkism and Iranian nationalism. *Identity politics in Central Asia and the Muslim world: nationalism, ethnicity and labour in the twentieth century*. Ed. W. van Schendel & E.J. Zürcher. London: Tauris, 2001 (Library of International Relations, 13), pp.65-83 (Collapse of the Ottoman & Russian empires.)

128 ARALIK 2006

Türkçülük

2475 JUNG, D. & PICCOLI, W. *Pan-Turkist dreams and post-Soviet realities: the Turkish Republic and the Turkic states in the 1990s*. Copenhagen: Copenhagen Peace Research Institute, 2000 (Working Papers, 30). 39pp.

128 ARALIK 2006

Türkçülük

2403 SARINAY, Yusuf. The emergence of Turkish nationalism under the Ottoman Empire. *The great Ottoman-Turkish civilisation. Vol. 3: Philosophy, science and institutions*. Editor-in-chief Kemal Çiçek. Ankara: Yeni Türkiye, 2000, pp.196-206

L'ISLAM DE RUSSIE

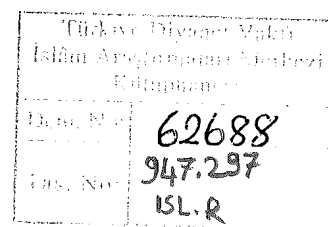
Conscience communautaire et autonomie politique
chez les Tatars de la Volga et de l'Oural
depuis le XVIIIe siècle

Sous la direction de Stéphane A. Dudoignon,
Dämir Is'haqov et Răfyq Mōhāmmātshin

Actes du colloque international de Qazan, 29 avril-1er juin 1996
Institut français d'Études sur l'Asie centrale,
Centre de projets et d'études en sciences humaines,
Académie des Sciences du Tatarstan

Islam de Russie : actes du colloque international de Qazan, 29 avril-1er mai 1996 / organisé par Institut français d'Études sur l'Asie centrale ; Centre de projets et d'études en sciences humaines ; Académie des sciences du Tatarstan ; édité sous la direction de Stéphane A. Dudoignon, Dämir Is'haqov et Răfyq Mōhāmmātshin. - Paris : Maisonneuve et Larose, 1997. ISBN : 2-7068-1300-8

RAMEAU : islam : Russie : histoire
Tatars de Qazan
DEWEY : 297.1 : Islam. Sources (textes). Histoire générale
309 : Études sociales et ethnographiques classées par régions et pays du monde
Public concerné : Universitaire

Maisonneuve et Larose

1997

15 HAZIRAN 1999

DEPUIS LE XVIIIe SIÈCLE

- féodale tatar dans la « noblesse de service » russe, au tournant des XVIIIe et XIXe siècles 131
- Radik Salihov (chargé de recherches, Institut d'Histoire, Académie des Sciences du Tatarstan, Qazan) : L'implication des Tatars musulmans dans les institutions électives d'autoadministration de la ville de Qazan, au tournant des XIXe et XXe siècles 155
- Difa'at Usmanova (maître de conférences, Université de Qazan) : L'Assemblée Spirituelle musulmane au début du XXe siècle. Les projets de réforme face au pouvoir politique russe 175

Troisième partie : Quelques traits distinctifs du réformisme musulman, dans la région Volga-Oural, du XVIIIe siècle au début du XXe

- Gilbert Delanoue (professeur, Institut national des Langues et Civilisations orientales, Paris) : Quelques points de référence du renouveau en Islam de Russie : le réformisme musulman dans les pays de langue arabe (de 1800 à 1940) 193
- Stéphane A. Dudoignon (ancien allocataire, Institut français d'Études sur l'Asie centrale, Tachkent) : Qu'est-ce que la « qadimiya » ? Éléments pour une sociologie du traditionalisme musulman, en Islam de Russie et en Transoxiane (au tournant des XIXe et XXe siècles) 207
- Thierry Zarcone (chargé de recherches au CNRS, Paris) : Un aspect de la polémique autour du soufisme dans le monde tatar, au début du XXe siècle : mysticisme et confrérisme chez Mūsā Djarallāh Bigī 227
- François Georgeon (directeur de recherches au CNRS, Paris) : Le « modèle » tatar dans l'Empire ottoman et la Turquie républicaine 249

Quatrième partie : Islam et identité communautaire au Tatarstan aujourd'hui

- Rozalinda Musina (chargée de recherches à l'Institut d'Histoire, Académie des Sciences du Tatarstan, Qazan) : L'islam et la communauté musulmane au Tatarstan aujourd'hui 259
- Lilia Sägitova (chargée de recherches à l'Institut d'Histoire, Académie des Sciences du Tatarstan, Qazan) : Quelques aspects de la spécificité ethnoculturelle de la société tatar contemporaine 271
- Răfyq Mōhāmmātshin (sous-directeur, Institut de l'Encyclopédie, Académie des Sciences du Tatarstan, Qazan) : Institutions officielles et organisations alternatives de l'islam tatar, depuis la perestroïka 289
- Jean-Robert Raviot (chargé de conférences, Fondation nationale des Sciences politiques, Paris) : La République du Tatarstan au cœur de la construction fédérale en Russie, depuis 1988 : l'invention de la souveraineté-association 307
- Carte 343
- Index 344

Torkesche

E. Chelme

26.01.1999

Com. edit.

140,25 . ff

العثمانيون

في التاريخ والحضارة

الدكتور محمد عبد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

07 MAYIS 1991

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Kütüphanesi	
Kayıt No. :	10943
Tasnif No. :	956-07 HAR.0

1989 - Beirut

دار الفکر
بيروت

(٣)

مونييز كوهين

يهودي عثماني من قادة الطورانية

● يقول نيازي بركس الأستاذ بجامعة ماكجيل بكندا، في كتابه «المعاصرة في تركيا»: «إن لليهود الأوروبيين واليهود المحليين (في الدولة العثمانية) في القرنين التاسع عشر والعشرين دوراً ضخماً في إرساء تيار القومية الطورانية. فالعلماء اليهود في الغرب مثل لوملي دافيد وليون كاهون وأرمينيوس فامبري، تصدروا للكتابة عن أصول الفكرة القومية الطورانية، كما أن اليهود المحليين (في الدولة العثمانية) مثل كراسو (قراصو)، ومونييز كوهين، وأبراهام غالانتي، كان لهم ضلع في جمعية الاتحاد والترقي. وبمجرد أن نجحت هذه الجمعية (في الإطاحة بحكم عبد الحميد ومن ثم في الاستيلاء على السلطة) تقدم الصهاينة إلى الاتحاديين برغبتهم في أن تعترف الجمعية بفلسطين وطناً قومياً لليهود...».

ومن بين الذين أورد نيازي بركس أسماءهم، شخصية يهودية هامة هو مونييز كوهين، ولخطورة دور هذا اليهودي وصفه رينيه بينو بقوله:

١ - إن مونييز كوهين هو خالق الفكرة القومية الطورانية في الدولة العثمانية.

٢ - إن كتاب مونييز كوهين «توران» هو الكتاب المقدس للسياسة الطورانية ●

والجدير بالذكر هنا أن سيرونستون تشرشل كتب في مذكراته عن الحرب

العثمانيون

في التاريخ والحضارة

الدكتور محمد صبر

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Kütüphanesi	
Kayıt No. :	10943
Tasnif No. :	956-07 HAD-0

1989 - Beirut

دار الفقه
بيروت

07 MAYIS 1991

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مدارسكم - ألقوا أولادكم بمدارس الدولة - تداخلوا في شؤون البلاد وخذوا دوركم فيها - اختلطوا بالأترك - انزعوا روح الجماعة من جذورها - قوموا بواجبكم الخاص في ساحة الاقتصاد القومي .

٤ - كتاب الكمالية: أصدره مؤييز كوهين في إستانبول عام ١٩٣٦م، باسم تكين ألب، وصدرت من هذا الكتاب ترجمة فرنسية في باريس عام ١٩٣٧م بتقديم وتقريض الدكتور هيريو رئيس البرلمان الفرنسي، وترجمة تشيكية صدرت في براغ بتقديم مدير جامعة براغ.

في هذا الكتاب يقول مؤييز كوهين: (إن الأمة التركية قد انسلخت من شرقيتها لتأخذ طريقها إلى الغرب) و(إن الشيء الذي يمثل الكمالية ليس أسطورة كما حدث في ماضي الفكرة القومية، بل يمثلها إنسان من لحم وعظام يمتلك ديناميكية وحيوية لا نظير لها، ليس بإنسان فقط بل أنه فوق الإنسان (يقصد أتاتورك) و«إن الكمالية حركة مستقلة، لا علاقة لها بالحركة القومية التي بدأت من قبل، ذلك لأن أول إجراء اتخذته الكمالية كان: الابتعاد عن نوع الدين»، و«كانت حركة ضياكوك ألب القومية عبارة عن نوع من التلث، فقد كان دستور هو: أنا أنتمي لثلاث، الأمة التركية والأمة الإسلامية والحضارة الأوروبية. أما الكمالية فقد وجهت حملتها الأولى ضد حكم الدين، وقد انهارت هذه السلطة الدينية الغاشمة بضربة واحدة، وجهها إليها أتاتورك. إن رب الكمالية الذي عبدته منذ بدايتها هو: القومية».

(لقد فتح إلغاء الخلافة مرحلة جديدة أمام الكمالية وفي الحقيقة لا بد قبل البدء في البناء وقبل عملية خلق وطن حديث وأمة حديثة، لا بد من تسوية الساحة التي يملؤها عقبتان رهيبتان هما: السلطنة والخلافة، لم يعد هناك إذن سر قومي يجبر أتاتورك على إخفائه في صدره. لقد حل أخيراً زمن إصدار الأمر بالبدء في تشييد البناء الجديد وخلق الدولة الجديدة والوطن الجديد والتركي الجديد).

وتحت عنوان (فلتسقط حكومة الشريعة) يقول مؤييز كوهين: (كان

تحت غلب الصين وحذاء الروس. طوران أسيرة وحبيسة! طوران ذليلة ومظلومة! إن أكبر إذلال للقومية التركية ليمثل في ترك طوران هكذا. إن الواجب الأول والأقدس لكل تركي يدرك واجبه القومي أن يسرع لنجدها، إنقاذ طوران من التنين الصيني وأظافر النسر الروسي الدامية!).

كان للكتاب تأثير واضح في ضباط الاتحاد والترقي مثل جمال باشا، وأنور باشا بالذات أهاجته فكرة الطورانية، فترك ميادين القتال الرئيسية أثناء الحرب العالمية الأولى ووجه - وهو وزير الحربية العثمانية. الجيوش لتحرير منطقة طوران، وكانت النتيجة أن مات بفعل العوامل الطبيعية في شتاء روسيا ثمانون ألف ضابط وجندي عثماني من خيرة القوات العثمانية.

التريك والكمالية

٣ - سياسة التريك: صدر هذا الكتاب في إستانبول عام ١٩٢٨م، وهو عبارة عن ١٢ مقالاً، وأيضاً لم يذكر اسمه الحقيقي في هذا الكتاب وإنما وضع عليه اسمه المستعار تكين ألب. وعبر فيه مؤييز كوهين عن فكره في مسألة تريك العناصر غير التركية في الدولة العثمانية وهي سياسة اتحادية سابقة لتاريخ النشر. وبيحث الكتاب في الموضوعات الآتية: مهمة التريك - قواعد التريك - غاية التريك - وفائده - من هو التريك - مشكلة الأقليات غير التركية - سياسة العناصر المحدودة - ما هي الأمة يعني الذهنية - تريك الأسماء - الضمير المشترك - واجب أجهزة الإعلام - جاذبية القومية التركية.

ويبدأ مؤييز كوهين كتابه هذا ببيان خدماته التي قدمها لجمعية الاتحاد والترقي. ومن الطريف أنه خصص باب «الضمير المشترك» لمخاطبة بني قومه من اليهود المحليين (في الدولة العثمانية) في نداء أسماه بالأوامر العشرة ينصح فيه اليهود أن يمثلوا لسياسة التريك، وهذه الأوامر العشرة وهي:

اتخذوا الأسماء التركية مثل الأترك - اليهود تحدثوا بالتركية - اجعلوا أديتكم في معابدمكم - ولو جزء منها - باللغة التركية. عليكم تريك

شخص و دوم شخص) (نک: همان، 438-439). در روشانی در جملات ماضی متعدی هم فاعل و هم مفعول باید در حالت غیر فاعلی باشند. در یزغلامی مفعول مستقیم نشانه‌ای خاص دارد؛ بدین ترتیب، در این زبان فاعل افعال لازم، فاعل افعال متعدی و مفعول مستقیم ۳ صورت جداگانه دارند (همان، 439).

منشأ بیشتر واژه‌های دخیل در گویشهای پامیری رایج در تاجیکستان فارسی تاجیکی و روسی است. واژه‌های دخیل در گویشهای پامیری رایج در استان بدخشان افغانستان بیشتر منشأ دری و تا اندازه‌ای انگلیسی دارند. زبانهای سریکلی و گونه‌ای از زبان وخی که در استان سین کیانگ چین رواج دارد، واژه‌هایی را از اویغوری، و اندکی هم از چینی وام گرفته‌اند. وخی رایج در پاکستان بیشتر تحت تأثیر زبانهای بُرُوشسکی و اردو بوده است (میربابایف، ۶۶-۶۲). برخی از گویشهای پامیری، به‌خصوص وخی، چندین واژه بسیار کهن هندواروپایی را که در دیگر زبانهای ایرانی و حتی در زبانهای هندواروپایی یافت نمی‌شود، نگاه داشته‌اند (مرگستیرنه، مقدمه، II/14).

از آنجا که بیشتر آثار فارسی دری تا پایان سده ۴/ق ۱۰م در خراسان، ماوراءالنهر و سیستان پدید آمده‌اند، تأثیرهایی از زبانهای ایرانی شرقی و نیز گویشهای پامیری می‌توان در آنها یافت (صفا، ۱۹۲-۱۹۳)، برای نمونه مغزیدن در شعر رودکی به معنای «تأخیر کردن، معطل کردن» هنوز در زبان وخی به صورت mayzbivak رایج است (قاسمی، ۴۲).

مآخذ: اُرانسکی، ی. م.، زبانهای ایرانی، ترجمه علی‌اشرف صادقی، تهران، ۱۳۷۸ش؛ بدخشی، شاه عبدالله، «تدوین لغات نواحی پامیر»، آریانا، ۱۳۲۲ش، س ۱، ۱۲؛ پروشانی، ایرج، «پامیر، زبانها و گویشها»، دانشنامه جهان اسلام، تهران، ۱۳۷۹ش، ج ۵؛ صفا، ذبیح‌الله، دورنمای از فرهنگ ایرانی و اثر جهانی آن، تهران، ۱۳۵۰ش؛ فرهنگ مصادر زبانها و گویشهای ایرانی تاجیکستان، به کوشش مسعود قاسمی و دیگران، دوشنبه، ۱۳۷۶ش؛ قاسمی، مسعود، «شرح برخی از لغات و آیات رودکی»، نامه پژوهشگاه (مجموعه مقالات پژوهشگاه فرهنگ فارسی تاجیکی)، دوشنبه، ۱۳۸۱ش، ۲؛ میربابایف، عزیز، «تحول تاریخی زبانهای ایرانی در منطقه هندوکش شرقی»، همان؛ یارشاطر، احسان، «زبانها و لهجه‌های ایرانی»، مجله دانشکده ادبیات دانشگاه تهران، ۱۳۳۶ش، ۱ و ۲؛ نیز:

Grierson, G. A., *Linguistic Survey of India: Specimens of Languages of the Eranian Family*, Delhi etc., 1968, vol. X; *Iranica*; Morgenstierne, G., *Indo-Iranian Frontier Languages*, Oslo etc., 1973; Payne, J. R., «Iranian Languages», *The World's Major Languages*, ed. B. Comrie, London/New York, 1991; id., «Pamir Languages», *Compendium Linguarum Iranicarum*, ed. R. Schmitt, Wiesbaden, 1989.

حسن رضایی باغبندی

پان ترکیسم، یا پان تورکیسم، ایدئولوژی ملی‌گرایانه (ناسیونالیستی) و توسعه‌طلبانه‌ای که بر پایه آن کلیه مردمانی که به زبان ترکی سخن می‌گویند - از جمله همه ترکی‌زبانان مسلمان - ملت واحدی هستند که باید تحت رهبری ترکیه در دولتی واحد متحد شوند («دائرة المعارف...»، ۱۳۸۳، XIX/153; X/795). هدف اصلی پان ترکیسم گونه‌ای وحدت مادی - فرهنگی همه مردمی است که به

شمار اسم)، وجود ۳ ماده فعلی (مضارع، ماضی و نقلی)، استفاده از شناسه‌های صرف فعل برای نمایاندن شخص و شمار در زمانهایی که از ماده مضارع ساخته می‌شوند، اما کاربرد ادوات متحرک برای نمایاندن مطابقت در زمانهایی که از ماده ماضی یا ماده نقلی ساخته می‌شوند، استفاده از ۳ نوع ضمیر اشاره برای اشاره به فاصله نزدیک، متوسط و دور (به استثنای یزغلامی، نک: بین، «زبانهای پامیر»، 431) و استفاده از الگوهای مشابه در ترتیب کلمات اصلی (همان، 422).

با وجود این، همه گویشهای پامیری را نمی‌توان اعضای یک خانواده به‌شمار آورد. شواهد نشان می‌دهد که زبانهای گروه شغنی - روشانی و نیز یزغلامی و ونجی را می‌توان اعضای یک خانواده دانست، اما گروه اشکاشمی - زیبایکی - سنگلیچی، و نیز زبان وخی را باید دو خانواده مستقل به‌شمار آورد (همان، 420؛ قس: میربابایف، ۶۱). گروه نخست را گویشهای پامیری شمالی، و گروههای دوم و سوم را گویشهای پامیری جنوبی نیز نامیده‌اند (فرهنگ، ۱/بیست و سه). در این میان وخی ویژگیهای بسیار کهنی را می‌نماید که در دو خانواده دیگر دیده نمی‌شود، مانند حفظ برخی از ماده‌های ماضی بی‌قاعده مختوم به *na- (بین، همان، 421؛ درباره ویژگیهای خاص وخی، نیز نک: مرگستیرنه، II/436-437)، به شمار آوردن گویشهای پامیری به عنوان بازماندگان زبان اوستایی (مثلاً نک: بدخشی، ۸) پایه و اساس مستحکمی ندارد.

همه زبانهای گروه شغنی - روشانی، به جز سریکلی، دارای دو جنس مذکر و مؤنث هستند، اما گروههای اشکاشمی - زیبایکی - سنگلیچی و وخی جنس دستوری ندارند (بین، همان، 428-429). از سوی دیگر تمایز حالت در اسامی فقط در سریکلی و وخی دیده می‌شود، آن هم فقط در نشانه‌های جمع (سریکلی: xeyl- برای حالت فاعلی و ef- برای حالت غیر فاعلی؛ وخی: is(t)- برای حالت فاعلی و av- برای حالت غیر فاعلی) (همان، 429). در همه گویشهای پامیری صفات در ساختهای اصیل همواره پیش از موصوف خود می‌آیند. از سوی دیگر، در یزغلامی صفت غالباً با پسوند i(y)- همراه است. برای ساخت صفت تفضیلی از پسوند استفاده می‌شود، اما صفت عالی را ساخت نحوی مشخص می‌سازد (همانجا). ضمیر اول شخص مفرد در همه گویشهای پامیری دارای دو حالت فاعلی و غیر فاعلی است. ضمیر دوم شخص مفرد نیز در همه، به استثنای شغنی، دو حالت فاعلی و غیر فاعلی دارد. در ضمائر جمع فقط اشکاشمی و وخی تمایز حالت دارند (در وخی بجز ضمیر اول شخص جمع). گویشهای اشکاشمی، وخی و یزغلامی ضمائر ملکی خاصی نیز دارند (همان، 431).

در همه زمانهای گذشته صرف افعال لازم با افعال متعدی تفاوت دارد (ساخت اِرگتیو). در این زمانها فاعل افعال لازم باید در حالت فاعلی (به استثنای چند فعل در گروه شغنی - روشانی و یزغلامی) و فاعل افعال متعدی باید در حالت غیر فاعلی باشد (این ویژگی در برتنگی اختیاری است، و نیز در گونه شمالی وخی، آن هم فقط در ضمائر اول

1. ergative 2. Sovetskaya...

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

21 KASIM 2009

دائرة المعارف بزرگ اسلامی، جلد نهم، تهران، ۱۳۸۳.

CONTENTS

Türkçülük
- Makedonya
- Balkanlar

30 MAYIS 20

ARTICLES	Page
Balkan Economic Developments. By D. DELIVANIS	1 - 18
✧ Turanism. An aspect of Turkish Nationalism. By GEORGE G. ARNAKIS	19 - 32
Northern Greece in our times. Problems and Achievements. By PAUL P. VOURAS	33 - 48
L'enkômion de Saint Démétrius par Jean Archevêque de Thessalonique. By DÉM. HEMMERDINGER - ILIADOU	49 - 56
The Northern Boundaries of Hellenism in the 7th and 8th centuries. By STILPON P. KYRIAKIDES	57 - 64
The 1945 crisis over the Turkish Straits. By STEPHEN G. XYDIS	65 - 90
Kurze Geschichtliche Übersicht des Heiligen Berges Athos. By GEORG THEOCHARIDIS	91 - 112
Pella. Literary tradition and archaeological research (With VIII plates). By PHOTIOS M. PETSAS	113 - 128
✧ The Struggle of Hellenism over Macedonia. A Survey of recent bibliography. By MICHAEL G. PAPACONSTANTINOU	129 - 142
✧ History of the name "Macedonia". By N. P. ANDRIOTES	143 - 148
ANNALS	
✧ The Transformation of the Balkans since the Ottoman Era. By PAUL G. MANOLIS	149 - 156
REVIEWS OF BOOKS	
N. Svoronos; Le commerce de Thessalonique au XVIII Siècle (Stilpon P. Kyriakides).	157 - 160

Auf der Suche nach Turan:

Panislamismus und Panturkismus in der aserbajdschanischen Vorkriegspresse

Volker Adam, Freiburg/Heidelberg

Ein Gespenst ging um in Rußland. Schenkte man dem russischen Innenministerium im Jahre 1910 Glauben, so operierten überall in Rußland osmanische Agenten unter den Rußlandmuslimen und wiegelten sie zur Revolte gegen den Zaren und das Reich auf, waren rußlandmuslimische Pilger auf ihrem Weg nach Mekka konstant jungtürkischen Einflüsterungen ausgesetzt, die zur Einheit der Muslime aufriefen – einer Einheit, die sich in russischen Augen nur gegen das Zarenreich richten konnte. Befürchtungen wurden laut, daß osmanische Lehrer in großer Zahl an den nationalen Grundschulen der Turko-Tataren Rußlands lehrten, ohne daß die Regierung einen Einfluß auf die Gestaltung des Unterrichts habe. Nachdem die verschiedenen muslimischen Bevölkerungsgruppen Rußlands noch zu Beginn der Revolution von 1905 – im Gegensatz zu Polen oder Juden etwa – als loyale, konservative Anhänger des Zaren betrachtet wurden, schien sich dieses Bild nun zu wandeln.¹

Die Niederlage gegen Japan hatte Rußland vor Augen geführt, daß es an seinen asiatischen Grenzen verletzbar war. Zudem war es erstmalig von einer „orientalischen“ Macht besiegt worden. Die Revolutionen in Iran (ab 1905) und im Osmanischen Reich (1908) wurden von vielen Zeitgenossen als ein Erwachen Asiens interpretiert. Was würde passieren, wenn sich die Muslime Rußlands stärker als bisher politisch organisierten, mit welchen innenpolitischen Forderungen müßte man rechnen? War der Aufruf zur Einheit der Muslime, dem *ittihad-i islam*, wie wir ihn in den Spalten der damaligen turko-tatarischen Presse Rußlands fast täglich antreffen, nicht eine Kampfansage an Rußland? In zahlreichen Schriften und Zeitschriftenbeiträgen gingen russische Orientalisten und Missionare ab 1905 diesen Fragen nach.²

Doch diesmal waren es nicht nur konservative russische Blätter wie *Novoe Vremja* oder die Kasaner Missionare, die eine groß angelegte panislamistische Verschwörung

- 1 Diese Beobachtungen stützen sich auf den Schriftverkehr der Abteilung des Innenministeriums für die geistlichen Angelegenheiten der Fremdreigionen (*Departament Duchovnych Del Inostrannyh Ispovedanij*) aus dem Russischen Historischen Staatlichen Archiv in St. Petersburg (im folgenden RIGA); speziell F. 821, Op. 133, D. 469-72 (*O propagande panislamskoj i pantjurkskoj idej sredi magometanskogo naselenija Rossii*, 1-4).
- 2 Siehe etwa Aleksij, *Sovremennoe dviženie v srede russkich musul'man. Isledovanie Episkopa Aleksija*, Hrsg. P.V. Ščetinkin (Kasan 1910); Aleksij, *Voinstvujuščij islam* (Moskau 1914); G. Alisov, „Musul'manskij vopros v Rossii“, *Russkaja Mysl'* 30 (Juli 1909), S. 28-61; S. Bagin, *O propagande islama putem pečati* (Kasan 1909); M. Mašanov, *Sovremennoe sostojanie Tatar-Muchammedan i ich otnoženie k drugim inorodcam* (Kasan 1910). Die 1912 in St. Petersburg gegründete orientalistische Zeitschrift *Mir Islama* widmete der Analyse der zeitgenössischen turko-tatarischen und osmanischen Presse regelmäßig umfangreiche Kapitel.

- islamische
- türkische

15 JUNI 2010

Herausgeber: Raoul Motika, Michael Ursinus, *Caucasia Between the Ottomans*
Empire and Iran, 1555-1914, Wiesbaden 2000, pp. 189-206. ISBN 177515

Pan-Turkism and Islam **in Russia**

Serge A. Zenkovsky

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	58909
Tas. No:	947 ZENP

HARVARD UNIVERSITY PRESS

1967

Cambridge, Massachusetts

07 NISAN 1995

JACOB M. LANDAU

Jews, Arabs, Turks

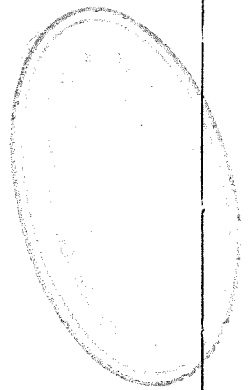
Selected Essays.

Jerusalem - 1993, s. 178-182.

DN: 48862

956.3

LAN J

THE FORTUNES AND MISFORTUNES
OF PAN-TURKISM

Six years ago, a book of mine on *Pan-Turkism in Turkey* was published in London. Since then, I have busied myself with other studies, but have returned, occasionally, to give some thought to the nature of Pan-Turkism's limited success and what appears to be its ultimate failure.

I believe that one may indeed determine that Pan-Turkism has failed. After all, even if the idea is kept alive by a handful of adherents, its current political impact is hardly noticeable. The overall situation may be divided into three geographical categories, as summarized briefly below:

1. In the Soviet Union and other Communist states, Pan-Turkism, which is evidently frowned upon, has practically disappeared as an organized phenomenon and is rarely mentioned at all. One exception to this consideration occurred as recently as mid-December 1986, however, in Kazakhstan, following the dismissal of Dinmuhammed Kunayev from his post as Secretary-General of the Communist Party in this Republic and his replacement by an ethnic Russian from Ulyanovsk, outside Kazakhstan. The ensuing riots in Alma Ata, in which about 3000 demonstrators participated, causing physical damage to the city, resulted in two dead and 200 injured. They shouted slogans such as "Kazakhstan for the Kazakhs" — a manifestation of nationalism according to the Prime Minister of Kazakhstan himself, Nursultan Nazarbayev. However, according to the world press, several slogans had clear Pan-Turk content.

2. Pan-Turk ideas are more frequently expressed in non-Communist states with relatively sizeable minorities of Turkic stock, such as Cyprus, particularly before the 1974 military intervention. Another example is Persian Azerbaijan, where a large minority with

* Text of a lecture delivered at the Second International Conference of Turkic Studies, held at Indiana University, 19 May, 1987.

Turkish/Turkic traditions has been struggling for its cultural identity — first against the Iranization politics of the Shah's Government and then against Khomeyni's; indeed, much of the support given to the independent stand of Ayatollah Seriatmedari within Persian Azarbayjan was due to and expressed via Pan-Turk sentiments. Again, however, these instances do not appear to have been followed up.

3. In Turkey itself, over the past few years, more pronounced Pan-Turk activities appear to have lost even the limited political impact which they had had before the September 1980 military intervention. Such activities have now reverted to the promulgation of written propaganda, focusing on such topical issues as the persecution of Turks in Bulgaria.

All considered, the failure of Pan-Turkism to achieve its aims is of some interest because of its century-long importance as an ideology and a movement. Moreover, it is equally interesting to note that most Pan-movements have failed as yet to achieve their ambitions; however, others, such as Pan-Italianism in the 19th century and Pan-Romanianism before and during the First World War, have enjoyed success, while still others, such as Pan-Europeanism or Pan-Islam, have been making some visible headway in more recent years.

We commence with several definitions: There are two principal types of Pan-ideologies and Pan-movements — cultural and political (or a combination thereof). Here, we consider only political Pan-Turkism, comparing it with other political Pan-ideologies and Pan-movements (primarily the latter), as it is nearly impossible to evaluate the success of a cultural Pan-movement, particularly cultural Pan-Turkism, over an entire century and such vast territory. The vicissitudes of political Pan-Turkism, on the other hand, while not always self-evident, appear less difficult to identify and appraise.

Political Pan-Turkism derives its character from its irredentist approach — common to other political Pan-movements as well. Cultural Pan-Turkism in the late 19th century and during certain subsequent phases clearly lacked the irredentist claims which have accorded political Pan-Turkism its special appeal.

Obviously, the entire course of Pan-Turkism's history cannot be presented in detail in a brief paper. It suffices to say that this movement had two opportunities, very different from one another, to achieve its irredentist dream and render Pan-Turkism an important element in national and international politics. A small, elitist movement, nurturing great and possibly disproportionate ambitions, would have only a modest chance for success, at best, since the cards are stacked against it internationally. Most of the time all Great Powers are interested in preserving the status quo or at least in maintaining control of decision-making concerning their own respective

21 MAYIS 1997

MASAMI ARAI 1953 yılında Tokyo'da doğdu. Tokyo Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Asya Tarihi Bölümü'nü bitirdi. 1979-1981 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'nde araştırmalarda bulundu. Japonya'da Osaka Şehir Üniversitesi Tarih Bölümü'nde dokuz yıl öğretim üyeliği yaptı. 1992 yılından bu yana ise Tokai Üniversitesi Batı Asya Araştırmaları Bölümü'nde doçent olarak çalışıyor. Türk milliyetçiliği üzerine araştırmalarının yanı sıra Arai'nin, Avrupa'da Osmanlı-Türk öğrencileriyle ilgili çalışmaları ve yakınçağ Türk tarihine ilişkin çeşitli makaleleri vardır. Arai, Cem Behar'ın *Klasik Türk Musikisi Üzerine Denemeler* adlı kitabını Japonca'ya çevirerek, *Türk Müziğinde Gelenek ve Çağdaşlaşma* başlığı altında yayımladı.

21 EYLÜL 1996

MASSAMI ARAI
Jön Türk
Dönemi
Türk
Milliyetçiliği

*Turkish Nationalism
in the Young Turk Era*

ÇEVİREN Tansel Demirel
REDAKSİYON Yücel Demirel

İletişim Yayınları 240 • Araştırma-İnceleme Dizisi 40
ISBN 975-470-405-8

1. BASKI ©İletişim Yayıncılık A. Ş. Ekim 1994
©E.J. Brill, Leiden, 1992

KAPAK Ümit Kıvanç
DİZGİ Remzi Abbas
UYGULAMA Filiz Burhan-Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Yücel Demirel
KAPAK BASKISI Sena Ofset
İÇ BASKI ve CİLT Şefik Matbaası

İletişim Yayınları
Klodfarer Cad. İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34400 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Fax: 212.516 12 58

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	40933
Tasnif No:	324.8956 ARA.T

İ İ E T İ Ş İ M

ginlik veya merkez ile çevre arasında belli başlı bir çıkar anlaşmazlığının bulunmayışıydı. İstanbul mahallî özerkliği onurlandırıyor ve yer yer vergi muafiyetleri ve özel imtiyazlarla ödüllendiriyordu. Avrupa işgaline karşı mahallî direnişi pekiştirmek için ve şehir nüfusu ile kabile alanları arasında denge sağlamak için kullanılan Osmanlı askerî ve polis güçleri böylece yerleşik alanlarda barış ve güvenliğin başlıca garantörleri oldular. Ama, son tahlilde, Bâbîâli Afrika Müslümanlarının bütün beklenti ve özlemlerini karşılayacak ekonomik ve askerî araçlardan yoksundu. Afrika'daki büyük Müslüman ittifakı buna rağmen direniş ve uyanış hareketleri için bazı sağlam ideolojik ve kültürel temeller sağladı. Nitekim, nüfusun üst tabakalarını vatan müdafaası için seferber etmek için kullanılan Avrupa emperyalizmine direniş fikri, mahallî milliyetçiliği besledi. Böylece 20. yüzyılın Afrika kurtuluş hareketlerinin tohumları atılmış oldu.

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM

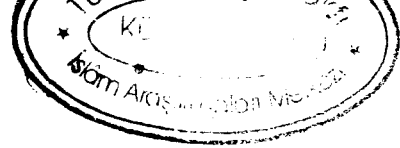
Modern Milliyet Kavramının Oluşumu Rusya'da ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Türkçülük ve Pan-İslâmizm

RUS VE OSMANLI İMPARATORLUĞU MÜSLÜMANLARI ARASINDA KİMLİĞİN YENİDEN TANIMLANMASI

Hem Osmanlı hem Rus İmparatorluklarında pan-İslâmizm, pan-Türkizm ve milliyetçilik, modern eğitim, yeni toplumsal sınıflar ve siyasi liberalizm arasındaki etkileşimlerin sonuçlarıydı. Bu etkileşimler, iki imparatorluk arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları izah eden belirli tarihî şartlar ve önceden mevcut ilişkiler içinde işliyordu. Bu bölümde, 19. yüzyılın ikinci yarısı içinde ortaya çıkan yeni değişim güçlerinin nasıl Osmanlı ve Rus İmparatorluklarında İslâmcılığın (pan-İslâmcılığın) ve milliyetçiliğin doğmasına katkıda bulunduğunu incelemekle kalmayıp, aynı zamanda her iki ülkede de geçerli çeşitli tarihî, kültürel ve sosyal şartlarla hükümet politikalarının nasıl değişik tipte bir İslâmcılık ve milliyetçilik doğurduğunu izah etmeye çalışacağız.

Rusya Müslümanlarının büyük çoğunluğu kendilerini Türkî kökenli sayarlar ve birbirine çok yakın değişik Türk lehçeleri konuşurlardı. Kendi aralarında benzeri olmayan bir imparatorluğun siyasi mirasını paylaşıyorlardı ve bu soydan, dilin yanısıra, 19. yüzyılda yeni bir millî format altında kimliklerini tekrar inşa etmek için gerekli unsurla-

S.513-569

PAN-TURKISM IN TURKEY

A Study of Irredentism

by

JACOB M. LANDAU

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No	48301
Tasnif No	321.8356 LAN-P

YEL

LONDON

C. HURST & COMPANY

1981

5 MAYIS 1997

TÜRKÇÜLÜĞÜN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Rafael Muhammetdin

TATARİSTAN BİLİMLER AKADEMİSİ
Galimcan İbrahimov Dil, Edebiyat ve Tarih Enstitüsü

Bilimsel redaktör:
Felsefe ilimleri doktor adayı
Reşat Emirhanov

Eleştirmenler:
Tarih ilimleri doktor adayı
Damir İshakov, Süleyman Rahimov

Kapak resmini hazırlayan:
Şamil Kemaletdin

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	56990
Tas. No:	321.8/ MHH.T

TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI
İstanbul – 1998

kildi. Sınır, Payas nehrinin denize döküldüğü yerin 1 km. güneyinden başlıyor, aynı şekilde Kilis'te de 7 km. kadar güneyden geçiyordu. İşte bunun gibi bazı noktalarda basit değişiklikler yapıldı¹.

Suriyeliler bu sınır anlaşmasının yapıldığı ve ülkelerinin işlerinin tartışıldığı bu görüşmelere katılmamalarını iyi karşılamadılar². Suriye-Filistin konferansı temsilcisi sıfatıyla İhsan el-Câbirî, Emir Şekip Arslan ve Suriye'nin bağımsızlığını savunan partiler, Cemiyet-i Akvam Meclisi başkanı ve üyelerine verdikleri 15 Mart 1926 tarihli bir mektupta, Fransa ve Türkiye'nin sanki Fransa'nın toprağıymuş gibi Suriye toprakları hesabına anlaşma yapmalarını kınadılar, Suriye'nin kendisini ilgilendiren bütün anlaşmalara katılmasını istediler³.

İskenderun Sancığına gelince, daha önce belirtildiği gibi General Vian'ın 5 Aralık 1924 tarih ve 3980 sayılı idarî kararıyla Halep devletiyle ilişkisi kesilerek, 1 Ocak 1925'ten itibaren Halep ve Şam devletlerinden teşekkül eden Suriye devletine bağlandı. Sancığın temsilciler meclisi 20 Mart 1926'da Suriye devletinden ayrılarak müstakîl bir devlet kurmayı ilan etmeyi kararlaştırdı. Fransız yüksek komiseri de bunu onayladı. Suriye, bunun sancığın Türkiye'ye katılmasına bir başlangıç olmasından korktu. Ancak meclis 1 oya karşılık 9 oyla aldığı bir başka kararla bu karardan döndü. Bu, meclisin Suriye Devlet Başkanlığı Damat Ahmet Namî'nin gönderdiği iki elçinin delillerine inanmasından sonra meydana gelmiştir. Bu elçilerin birisi Adalet Bakanı Yusuf el-Hakim diğeri ise Maliye Bakanı Şakir Nimet eş-Şabani idiler. Sancak idarî bağımsızlığını korumaya devam etti⁴.

Bütün bu anlaşmalara rağmen sınır meseleleri zaman zaman gündeme gelmeye ve Türk-Fransız ortak komisyonu şu ya da bu vakitte toplantı yapmaya devam etti. Komisyon başkanlığına tayin edilen General Danmarki Kasım 1926'da Ankara ve Halep'i ziyaret etti. Sonra askıda duran meselelerin çözüme kavuşturulmasının zorluğu sebebiyle istifa etti. Ertesi yılın Mart ayında yeni bir komisyon kuruldu⁵.

Bu sırada ikinci Ankara anlaşması ve ekleri gereğince iki ülke arasında nüfus değişimi konusunda bazı girişimlerde bulunuldu. Türkiye'de bulunan Suriyelilerin sayısı 1927 yılında 2.000 olarak, Suriye'de bulunan Türklerin sayısı ise 15.000 olarak takdir edildi. Bu ise istediği ülkeyi seçme hakkı verildikten sonra oldu⁶.

Böylece bölgede ortaya çıkan devletler arası durum çerçevesi içinde Türkiye-Suriye ilişkilerindeki gelişmeleri genel olarak arzetmiş oluyoruz.

- 1 Anlaşma metni, ekleri, ayrıntılarıyla sınır ve bunlarla ilgili bir yorum için bak. FO 371, 11519 E 3898/1189/89, Paris, 25 June 1926; NAW, M 722, r. 10, Aleppo, 18 September 1926.
- 2 NAW, M 722, r. 10, No. 579, Aleppo, 18 June 1926.
- 3 FO, 371, 11515 E 1905, pp. 121-124.
- 4 NAW, M 722, r. 12, No. 66097, Paris, 26 March 1926, r. 10, No. 579, Aleppo, 18 June 1926, No. 599, Aleppo, 7 August 1926; ayrıca el-Hakim, *Suriye ve'l-İttihadu'l-Fransî*, s. 155-166.
- 5 Bu komisyonun faaliyetleri ile ilgili olarak bak. NAW, M 722, r. 10, No. 26, Aleppo, 19 November 1926, No. 28, Aleppo, 18 December 1926, No. 34, Aleppo, 8 February, 1927, No. 47, Aleppo, 15 April 1927.
- 6 NAW, M 722, r. 10, No. 34, Aleppo, 8 February 1927, No. 47, Aleppo, 15 April 1927.

İNGİLİZ BELGELERİNDE PAN-TURANİZM İLE İLGİLİ BİR RAPOR

Dr.M.Metin HÜLAGÜ*

İngiltere (Londra)'deki "India Office Library and Records"daki araştırmalarımız sırasında tesadüf ettiğimiz ve faydalı olacağı ümidi ile, tercümesini yaptığımız bu rapor, İngiliz Dışişleri'nin talimatı üzerine ilgili bölüm tarafından bir el kitabı ve rehber olmak üzere 1919 Şubatında hazırlanmıştır. "The Pan-Turanian Movement" ünvanını taşıyan bu rapor, gerek İngiliz Dışişleri yetkililerinin konuya yaklaşımlarını ve bakış açılarını ortaya koyması bakımından ve gerekse o yıllarda revaçta olan böyle bir politikanın kendileri cihetinden ciddiyet arz edip arzetmediğini göstermesi yönünden önem arz etmektedir. Raporun bir diğer özelliği de dünyadaki Türk nüfus ve bu nüfusun sosyal, kültürel siyâsî durumu hakkında, resmî ve ciddi bir kaynak olarak, geniş bir malumat vermiş olmasıdır.

PAN-TURAN HAREKETİ¹

İÇİNDEKİLER:

1. 'Pan-Turan' İsminin Menşei.
2. Pan-Türkizm Olarak Pan-Turancılık.
3. Osmanlı Devleti'nde Türk Milliyeti.
4. Türk Milliyetçiliğinin Esasları.
5. Balkan Savaşı'nın Etkileri.
6. İttihad ve Terakki Komitesinin Politikası.
7. Avrupa Savaşından Türklerin Beklentileri.
8. Pan-Turanizm ve Pan-İslavizm.
9. Osmanlı Devleti'nde Türkleştirme Hareketinin Durumu.
10. Netice.

'PAN-TURAN' İSMİNİN KÖKENİ

Turan Farsca bir kelimedir. Ortaçağ İran şairinde bu kelime, İran'ın yerleşik ulusuna muâzır olarak, Orta Asya step ve çölleri manasına gelir. 'Turan Halkı', Ruslar yarım yüzyıl önce Orta Asya'yı teskin edinceye kadar,

¹ India Office Library and Records (Londra), (kısaca: IOR): L/P&S/20/C 191.

* Erciyes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Araştırma Gör. / Kayseri

UMUMİ AMME HUKUKUMUZ BAKIMINDAN İKİNCİ MEŞRUTİYET DEVRİNİN TÜRKÇÜLÜK CEREYANI

Mustafa E. ELÖVE

Başlangıç :

I. OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN SON DURUMU

Osmanlı imparatorluğunu tetkik eden müellifler, bu tetkikleri sırasında umuman kabul edilmiş bir tasnifi gözönünde bulunduruyorlar. Bu tasnife göre Osmanlı İmparatorluğu zaman bakımından üç devre ayrılır :

- I. Yükselme Devri. (1299-1579).
- II. Duraklama Devri. (1579-1792).
- III. Düşme Devri. (1792-1919).

Fususiyle Duraklama devrinin başlangıcından itibaren Devlet, ilk devirlerin şaşaasına ve azametine mukabil, çeşitli âmillerin tesiri altında sarsılmaya başlamıştır. Devlet bünyesi öyle bir hastalığa müptelâ olmuştur ki, âdeta içinden kemiriliyordu. İşte bu suretle şarkın (Hasta adam) ı ortaya çıkmıştı. Gerçi muhtelif zamanlarda bir takım tedbirler alındı. Ancak alınan tedbirlerin yarım yamalak olması ve diğer memleketlerden kopye suretiyle alınması bünye farkları dolayısıyla, mevcut zafiyeti arttırmaktan başka bir işe yaramadı. Hastaya enjekte edilen kan serumu başka bir gurubtan olduğu için, onun ölmesinin önüne geçilemedi. Tanzimat, Birinci Meşrutiyet, İkinci Meşrutiyet Osmanlı İmparatorluğuna yeni bir vechе vermek ve onu keşmekeşlikten kurtarmak maksadıyla yapılmış hareketlerdir.

III. OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN İÇİNE DÜŞTÜĞÜ KÖTÜ DURUMDAN KURTARMAK MAKSADİLE İLERİ SÜRÜLEN FİKİRLER :

Gerek Birinci ve Gerekse İkinci Meşrutiyet içinde Osmanlı İmparatorluğunun inhitatını frenlemek gayesini taşıyan Doktrinal bazı fikirler, bunları ileri süren zümrelerce kurtarıcı addediliyordu. Buhranlı zamanlarda fertler muayyen fikirler etrafında kümelenirler "...Buhranlı

zamanlar mefkûrelerin hilkat günleridir. Mefkûreler, millî felâketlerin kalbleri birleştirerek umumi bir kalb yaptığı hengâmelerde bu müttehit kalbden doğar, sonra taazuv devresinde tedricen dal budak atarak çiçekler ve yeni müesseseler meydana getirir..." (1).

Ancak Fikirler, müesseseleşmeye yol açacak fikirler evvelce mevcuttur "...Bu fikir içtimai muhitte yaşayan objektif bir fikirdir" (2). Bunu fertler keşfedecekler ve benimsiyeceklerdir. İşte "gayri müteazzi kütle" ile fikirler birleştiği takdirde, muayyen şartların tahakkuku ile, müesseseleşmeye gidilecektir (3). (Osmanlılık, İslâmîlik, Türkçülük mefkûreleri doğmadan Osmanlı Devleti, İslâm Ümmeti, Türk Milleti mevcuttu) (4).

İşte amme hukumuz bakımından bu noktai nazardan ehemmiyet kazanmış olan fikirlere Birinci Meşrutiyetimizde ve gerekse İkinci Meşrutiyetimizde tesadüf edilmektedir. Devirlerin sonlarında ortaya atılmış olan fikirler, fikri benimsiyen bir alâkadarlar gurubunu kendi etraflarında toplamaya muvaffak olabilmişlerdir. "...Sait Halim paşaya göre bu alâkadarlar gurubunun milletlerarası bir önemi vardır. Milletlerin tekâmülünde en mühim âmîl, mütefekkirler, âlimleri, mütefekkir tabakaları. bir de efkârı umumiyyeyi sevk ve idare edenler olduğu için, cemaati hayır ve hakikate götürür bir tarik üzerinde tekâmül ettirmek vazifesi kendilerine terettüp etmek tabiidir." (5).

Bu fikirler nelerdir? Bunları tetkik edebilmek için evvelâ bir tasnif yapmak lüzumu vardır. Bunun için;

- I. Birinci Meşrutiyet Devri sonunda ileri sürülen fikirler.
 - a. Osmanlılık cereyanı.
 - b. İslâmcılık cereyanı.
 - c. Türkçülük cereyanı.

(1) Gökalp, Ziya : Mefkûre V. Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak. Türk yurdu Mec. c. 5. s. 1089.

Mukayese ediniz ... "cazip fikir J. T. Delos'a göre renksiz, şekilsiz ve arıl halk kütlelerini cezbeder ve tarihin canlı örneklerini verdiği tarzda insanlar medeniyetin meziyetleri etrafında ve bilhassa içtimai buhranlar anında adeta denize düşen yılan sarılır gibi kümelenir." Tunaya, Dr. T. Z. Müessesese Teorisinde Fikir Unsuru ve bazı hususiyetleri. I. H. F. Mec. c. 12. s. 543

(2) Akbay, Dr. Muvaffak. Umumi Amme Hukuku Dersleri. c. 1. s. 352. Ankara 1948

(3) Tunaya, T. Z. Müessesese Teorisinde Fikir, Şahıs, Kuvvet unsurları arasında münasebetler ve işleme ameliyesi. I. H. F. Mec. c. XII. sayı 4. s. 543.

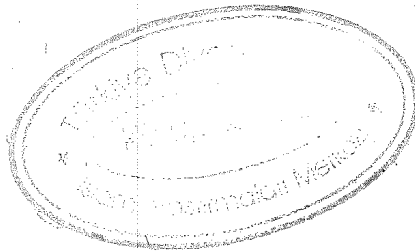
(4) Gökalpten naklen Tunaya : a. g. m. s. 543.

(5) Tunaya, Dr. T. Z. Müessesese Teorisinde Fikir Unsuru. I. H. F. Mec. c. 13. s. 555.

Grecophone minorities in the country. In fact, even today, discrimination against these minorities evidently remains the case in Greece.¹¹⁵

While nationalization-through-religion dominates in Greece and Turkey, this convergence in ideology points to the saliency of the *millet* system and ethno-religious identities in the former Ottoman lands.¹¹⁶

25 MART 2003

TURKIC IMMIGRANTS/TURKISH NATIONALISM: OPPORTUNITIES AND LIMITATIONS OF A NATIONALISM IN EXILE

HOWARD EISSENSTAT
UNIVERSITY OF CALIFORNIA, LOS ANGELES

Two overriding narrative structures have been fundamental in framing the historiography of Turkish nationalism.¹ The first of these centers on ideas, ideology and intellectuals, while the second concentrates on modernization of the state. These narratives, of course, are not mutually exclusive; most historians recognize the parallel development of an increasingly modern state and society, on one hand, and the development of Turkish nationalist thought, on the other. Nevertheless, the choice of emphasis has obvious repercussions for a narrative's later trajectory. For those who choose to concentrate on intellectual trends, the logical *telos* is the nationalism of the Kemalist state, whereas for those who concentrate on modernization, it is the process of radical modernization which Turkey implemented after winning its independence in 1923.

It should be noted that both these narratives are "about" the creation of the modern Turkish state. This reflects both historical reality and the predilections of historians; narratives of failed attempts and dead-end streets are of less interest than stories of "how we got here." It was the eventual creation of a Turkish nation-state that rendered Islamic or other formulations of self peripheral to most histories. Although Turkish nationalism was not the most prominent form of self-identification at the beginning of the twentieth century, even among the literate classes, we nonetheless concentrate on this topic because it was the one which eventually succeeded. Similarly, activities such as language or education re-

¹With regard to ideologies, most Western literature and much of the Turkish literature distinguish between "Turkish nationalism," aimed at creating a Turkish homeland in Anatolia, and "Pan-Turkism," (sometimes referred to as "Pan-Turanism" or "Turanism"), aimed at creating a united Turkic state, ideally stretching from Western China to the Balkans. As will become evident in this paper, the boundary between these streams of thought is often a matter of emphasis rather than a sharp division. In order to indicate the ambiguous position of much nationalist thought on the question of the ideal boundaries of "the nation," I often use the term "Turkist" rather than the more commonly employed terms. "Turkist," it seems to me, has the triple advantage of being an exact translation of the most commonly used Turkish word, *Türkçü*, of being relatively value-neutral, and of being broad enough to express the variety of thought evident without being vacuous. For an interesting consideration of the ambiguities of the term "Turk" in Turkish usage, see İsenbike Togan, "Geniş ve Dar Anlamda Türk Adı ve Tarihi Gelişim Üzerine," in *Türk Cevresi: İki Aylık Tarih ve Kültür Dergisi* 11, 1994, pp. 11-17.

¹¹⁵Poulton, *Balkanlar*, pp. 214-219, 221-228, 229-231.

¹¹⁶I would like to thank Dr. Ayhan Aktar of Marmara University, Istanbul, and Dr. Hakan M. Yavuz of University of Utah, Salt Lake City, for reading various drafts of this paper and offering me valuable feedback on it.

TURAN
- BULGARISTAN

بلغارستانده تورانيزم فكري

Defa
5233

اون سگزينجي عصرده بالقان شبة جزيره سنده كي بلغارلر ، برچوق سيلردن دولاي ، وباخصوص قنار بطريقخانه سنك غيرملايشديرمك بولتيقهي نتيجهي اوله رق ، دینه بيلير كه ملي دويفولريني غيب ايتمشدير ؛ مذکور عصرده بلغاراسي بك نادرايشيديلوردی . بلغارلر کندی کندیلريني ، خريستان ، ربعه ، كاوورلفظندن مغلظ اولان « قاوور » ديه تسميه ايدرلردی ؛ شهرلرده بيشاوب دهدها منور صاييلانتر ايسه وجدانلری هيچ صيقلماندن ، نمونيتله ، وحتى غرورله کندیلريني « روم » عدايدرلردی .

بلغارلرک « رنه سانس » مبدای صاييلان ۱۷۶۲ سنه سنده ، « بائيسي نامنده منور بر بلغار (اسلاو بلغار تاريخي) سرلوحه سيله بلغارلره بر تاريخ تأليف ايتمشدی . « بائيسي » بو اثرنده بلغارلری کندی مليت اسملريني تلفظ ايتمکدن چکيدکلری ايچون بك آجي سوزلرله قيسح ايدبور ، واونلره « اي عقلسزلر » نيچون کندی مليتکزدن چکينور ، نيچون بلغار ديه تسميه ايدلديککزدن جا ايدبور وروم لرك ديسيه کار بولتيقه لرينه تابع اوليورسکزه ؛ ديه خطاب ايدبوردي [۱] بو کتاب دها اويانيق بلغارلرک روحلرينه بك بويوک بر تأثير اجرا ايتمکه بلغارلرک ميلتيريني طانيه لرنده بويوک بر عامل اولدی . فقط کتابک سرلوحه سندن دخي آکلاشيله جنی وجه ايله کرک بائيسي وکرک اونک اون طقوزنجي عصرده کی معقبرلری بلغار لفظنه اسلاو مفهومینی وضع ايدرلردی ؛ بلغار واسلاو آدی اونلر ايچون عینی معنای افاده ايدردي .

روس لرك بلغار استقلالینی تأمین ايدمککزه ديه اجرا ايتدکلری ۹۳ سفرندن

[۱] شهاب الدين المرچانيک کندی ملتته « مستفاد الاخبار » ده کی خطابه مقابله ايدبکر :

(ت . ی .)

صکره ، برنوع منتدارلق حسی نتيجه سی اولوق اوزره بلغارلرده اسلاويزم حیاتی دها فضله تقويه بولمشدی . کرک روحانيلر ، کرک سياسيلر وکرکه عاللمر هر نه وجه ايله اولورسه اولسون روسلره قارشو اسلاويزم حیاتلريني علناً اظهار ايتمک رقابتنده بولونوبورلردی .

فقط کرک توران لفظی اولان « بلغار اسمی ، کرک اونلرک اسکی پادشاهلرينک اسم و عنوانلری (قوروم خان ، اومورطاق خان ، اومازخان ، آسان خان ، ابوان شيشمان [۱]) و بوتون بونلره مائل توران اسملری بر درجه يه قدر بونلرک ملی وجدانلريني تمجيز ايديبوردی .

بعضی اسلاو وبلغار مورخلری بوملی وجدان آجيسی کيدره بيلمک ايچون يدنجي عصرده طونه نهريني کچوب بالقانلرده حکومت تأسيس ايدن بلغارلرک بك اهميتسز بر اقلیتدن عبارت اولدقلری حقتده برطاق صناعی نظريات ترتيب ايتديلر بوتون بونظريات ، کویا تورک بلغارلری ، تعبير دیکرله (اسپاروخ بلغارلری) آرقه لرنده هيچ بر مادی اثر بر اقادقلری سينه استناد ايديبوردی .

مع مافيه کچن عصرک نهايتلرنده بلغار خانلرينک پايختی اولان دلی اورمانک (آب اوبا) کويي جوارنده بويوک سرای ومعبد خرابه لری اوزرلرينه وروم لسانيله يازی حک ايدلش برطاق ستونلر بولوندی . بوتون بو خرابه زار ، دو قوزنجي عصر اورتسنده بلغار حکمداری اولان اومورطاق خاندن قالمشدر . برده روم لسانيله يازيلر حک ايدلش اولان ستونلرک پارچه لرنده روم لسانته هيچ بکره مين برطاق اشارتلر بولندی که بونلره بلغار واسلاو عاللملری لايقيه اهميت و برمه ديلر . بوتون بو وقعله لر بلغارلرک وجدانلريني آزچوق حرکته کتيرمک لازمکيرکن ، اسلاويزم مؤرخلرينک ساخته نظرياتی تأثيريله بلغارلر کندیلريني اودرجه اونوتمشديلر که مذکور اثرلر لازمکلان تأثيری اجرا ايدمه ديلر . مع مافيه پان اسلاويزم بولتيقه - جيلرينک فعالیتی نتيجه سی اولارق بلغارلرک اوغرادقلری نکبتلردن ويدکلری

[۱] ابوان شيشمان اداره سنده بولنان بلغاريا ممالکی ۱۳۹۳ سنه سنده عثمانی تورکلری طرفندن فتح ايدلی .

بکەر باغچه‌سنده ووردیلر بی ...

سولون عایشه‌نک قلبی بوسبوتون قانادی . بومان اوئک قلبنک صاحبی ، کولکنک حاکمی جان افه‌نکدی . سولون عایشه‌نک اورکولی صاحبلی، تیزه‌بن اوموزلرینک اوزرندن صاریبور ، صیره چه‌وره‌سی کیتدیکه قیزاران یانقلرندن صیریلیور ، یشیل کوزلی خقیجه دومانلائیوردی . باغلامای چالان افه ، بو کوزهل رقصک قارشیسنده بوسبوتون جوشمشدی .

بکەر باغچه‌سنده بیتر بوداقلر

أهه . أهه شکر اولمش دوداقلر ...

سولون عایشه بو بیتری ایشیتدیکی زمان ، کوزلرینی ، باغلامای چالان افه‌یه دیکدی . کوزلی ، اوراده ، جان افه‌نک ابری سیاه کوزلرینه تصادف ایتدی . هرآن یکی برآزرو ایچون قیوریلان افه‌نک قالین دوداقلرینی کوزورکی اولدی . وجودنی خقیجه قیوریدی . و یاشنی باغلامانک اوزرینه دایادی . باغلامای چالان افه ، یواشجه قوشاغنک آراسنده کی کیشه‌سندن بر آلتون چیقاردی و عایشه‌نک آلتنه یاپشیدردی . آلتونک صفوق ایزلی عایشه‌نی طائلی خولیاسندن او یاندیردی . او هر وقت ماینک بو پارچه‌سنده کولکنی براز داها یاقان آتشی بر بوسه‌یه آلیشمشدی . خقیجه یاشنی چوریدی . جان افه آلتونک صفوق ایزلرله اوچمش ، بو طائلی خیال قایب اولمشدی . سولون عایشه‌قالفدی ، باغلامارله اضر ووردی :

— افه‌م ... برآز دها قیوراق چال ...

باغلامانک تللری داها فضلله ایگیبور ، ذیل سسلری داها زیاده عکسلر یاپیوردی . سولون عایشه ، صوفانک اورته‌سنده متادیا دونیور ، هر دونوشده پارماقلرینک آراسندن ذیل سسلری براز داها قیوراخه دوکولوبوردی . اون دقیقه صوکر ا ذیل سسلری دیمش ، باغلامه یالکز قالمشدی . سولون عایشه متادیا دونیوردی .

قوصمال بیقلی ، طیقناز افه‌نک سسمی دو یولدی :

— عایشه ... جلوه یتر ... بورولدک ... هایدی دیکلن ...

عایشه دیکلمیور ، دونیوردی . ایکی دقیقه صوکر ا عایشه ، دونه‌رک یره بیقلدی . افه‌لر یاشنه اوشوشدیلر . عایشه صوکر رقصنی یامش ، جان افه‌سنه قاوشمشدی . آئی ، عایشه‌نک کوزلرینه ، کردکه کیره‌ن قزلر کچی ، بیاض بر دواق کهرمشدی . سولون عایشه بر بهارک ابلک مهتابنده کولکنی قاپدیردینی جان افه‌سنه ، باشقا بر بهارک مهتابنده بکیدن قاوشمشدی .

هکمت شونی

— قاضی کوی ، ۱۰ مایس ۱۹۲۷ —

ع . ب

Dergi / Kitap
Kütüphanede Mevcutdur

191368 TÜRKÜLÜK

تورکلاک شونی

آذربایجان جمهوریتنده

آزری تنبع جمعیتنک کتبخانه‌سی - با کوده آذربایجان تنبع جمعیتنک یاننده آچیلمش اولان کتبخانه پک بویوک حد ایدبله‌سزسه‌ده (کتبخانه‌ده اونبرییک جلد کتاب وارد .) پترسبورغده کی علوم آقاده‌مبسی موزه‌سنک کتبخانه‌سندن ، وینه بو شهرده کی « بوبله چنایا بیلیوتیقا » (عمومی کتبخانه) دن ماعدا ، روسیه‌ده کی بوتون اولک شناساق و شرق شناسلق کتبخانه‌لری ایله بوی اولجوشه‌بیلیر . بو کتبخانه‌نک محتویاتی ایچنده اک قیمتدار اولانی ، آذربایجانده ، بوتون قاقاسیه‌ده و ساثر شرق مملکتلرنده سیاحت ایتمش اولان سیاحلرک آثاریدر . بونلردن بعضیلری بوتون شورالر اتحادنده یالکز بو کتبخانه‌ده بولونغده‌در . خصوصاً ۱۶۷۳ سنه‌سنده آذربایجان کله‌رک ، اوزمانکی باکو شهرینک رسمی آلمش اولان (کله‌هر) ک لاتینجه اثری پک زیاده قیمتداردر . بو ، باکونک ۱۷ نجی عصره عائد ایلک رسمیدر . بوندن باشقه ۱۸ نجی عصره عائد دها ایکی رسم وارد . بونلردن بری آقاده‌می اعضاسندن (غمیلین) ک سیاحتنامه‌سنده ، دیکری جنرال (زوبوف) اوردوسیله برلکده باکویه کلن (آرته‌می آرادانسکی) نک اثرنده مندرجدر . باکونک ۱۹ نجی عصره عائد بر چوق منظره‌لری وارد . بوبله‌لکله باکو شهرینک انکشاف صفحه‌لری رسملر اوزرنده واضحاً تدقیق ایدبله‌بیلیر . کتبخانه‌ده لسانیه ، بالخاصه تورک - موغول لسانلرینه یاقین دیلاره دائر پک مهم اثرلر بولونوبور . بونلردن ماعدا کتبخانه تاریخ ، آثار عتیقه‌یه ، قافقاس و عموماً شرق آسوغرافاسنه ، اقتصادیات و طبیعیه و ساثره‌یه دائر بر چوق کتابلری ، آطلاس ، خریطه ، آلبوم و دیباغراملری احتوا ایله‌مکده‌در . صرف صنعتکارانه اثرلر دخی موجود اولوب ، از جمله ۱۹ نجی عصرک اوتوزنجی سنه‌لرده انکلیز رسامی (آلوم) طرفندن چلیک اوزرینه ترسیم ایدیلان استانبول و تورکیه‌یه عائد بر محکوکه وارد .

D 239
Türk Yurdu, sayı: 245 (Haziran-1955)

Istanbul - s. 903-906.

NINE HATUN'a

*Bazan ne kadar benzemiyor kendine insan!
Erkek acaba kimdir? Eğer sen de kadınsan.*

*Ruhun adı olmaz: Ne kadımsın, ne de kızsın;
Bir dane değilsin Nine Hatun, sayısızsn.*

*Evlâdı ölüm dersi alırken anasından,
Hep anneler akmuş Meriç'inden, Tuna'sından.*

*Yurdunda şehit ülkesi vardır analardan;
Kaç bin kişinin git onu sor Dumlupınar'dan.*

*Tarihi yapanlar, bağırın fırtınalardır;
Bâzan da fakat, sesleri çıkmaz analardır.*

Mithat Cemal KUNTAY

09 EKİM 1955

Değil / Kısık
Kütüphane / Mevcut

Türk Milliyetçiliğinin Gerçekleri ve Türkçülük

Cahtı Tanıol

Türk milliyetçiliğinin bugünkü mâna ve realitelerini açık olarak bilmeden bu konuda bazı prensip ve mefhumları tekrarlamamızın hiçbir faydası yoktur. Bunun için de milliyetin bir nazariye olduğunu bir yana bırakarak, onun değişmez gerçekleri üzerine eğilmek gerekir. Nazariyeler, adı üzerinde, yüzde yüz hakikati ifade etmezler. Bu bakımdan, Osmanlı devleti içinde meydana gelen Türkçülük ve milliyet anlayışı elbette ki farklı olacaktır. Merhum Ziya Gökalp'ta, Türkçülükle milliyetçiliği aynileştirmek endişesi kendisini ön plânda hissettiren bir mesele idi. O, ikide bir, "Milliyetçilik, yani Türkçülük" diyerek bu iki mefhum arasında esaslı bir bağlılık ve beraberlik kurmak istemişti.

Hakikaten de Türkçülükle milliyetçilik bir ve aynı şeyler miydi? Gerçi, meseleyi idealizm zaviyesinden düşününce, bunları tek bir idealin iki görünüşü halinde ele almak yanlış değildi. Daha doğrusu, Türkçülük bir idealizm, milliyet bir realite idi. Eğer bütün Türklük dünyasında milliyetçiliğin, bazı derecelerle, aynı realitesi mevcut olsaydı, bu konuda düşünceye çelişik görünen hiçbir şey mevcut olmaya-

caktı. Fakat mesele öyle görüldüğü kadar basit değildir ve bir ideal örtüsüyle bunları birleştirmek o kadar kolay da olmayacaktır. Daha doğrusu, Anadolu Türklüğünün milliyet anlayışı ile — buna milliyet realitesi demek daha doğrudur — Doğu Türkistan, Azerbeycan ve diğer Türk ülkelerinin milliyet anlayışı ve milliyeti duygusu acaba aynı mıdır?

Anadolu Türklüğünün milliyet anlayışında — ki bununla Rumeli Türklüğünü de kastediyorum — temel kıymetler ne idi? Daha açık bir deyimle; Osmanlı İmparatorluğu bu milliyetçilikte neyi gerçekleştirdi? Ziya Gökalp, ümmet ruhunu Osmanlığa, milliyet ruhunu Türkçülüğe hasretmekle doğru bir ayırma yapmış mıdır? Yani, Osmanlı Devletinin Türk cemiyetine getirdiği kıymet ve medeniyetin bizim milliyetimizle hiçbir ilgisi yok muydu?

İşte bu soruları cevaplandırmak bize hem Gökalp'ın hatasını, hem de milliyetimizin ana kıymetlerini ve sınırlarını göstermeye yardım edecektir.

Milliyetçiliğin unsurları aranırken elimizde en sağlam ölçü, onu duyulur kıymetlere dayandırmaktır. Bu duyulur kıymetler, bize o milletin

ülkenin geleneksel olarak varolan Rus-Bizans kültürünü temsil ettiğini öne sürerek, Rusya'nın Avrupa'dan ayrı olduğunu vurgulamaktaydılar. Zaman içerisinde bu düşünceler, daha sistematik bir biçimde ele alınarak, tüm Slav kökenli halkları kendilerinden daha üstün olan "Rus ağabeyleri"nin önderliği ve koruyuculuğu altında birleştirmeyi amaçlayan pan-Slavizmi ortaya çıkarmıştır.⁵

Öte yandan, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki aydınlar arasında varolan temel tartışma, Çarlık Rusyası'na paralel olarak, "Osmanlı Türkleri'nin kimliği" üzerinde yoğunlaşmaktaydı. Ancak bu tartışma içerik olarak biraz daha karmaşıktı. Osmanlı'da, imparatorluk içerisinde yaşayan çeşitli grupları birarada tutarak imparatorluğun çöküşünü önlemek isteyen, ve bu amaçla değişik çözümler ve programlar öneren üç temel ideolojiden söz edilebilir. Bu ideolojiler, Osmanlılık, pan-İslâmizm ve sonradan sadece Türkçülük olarak anılacak olan pan-Türkçülük idi.⁶ Osmanlılık, imparatorluk sınırları içerisinde yaşayan herkesin, etnik ve dinî kimliklerine bakılmaksızın hak ve yükümlülüklerinde eşit olarak kabul edilmesi ve anavatana bağlı olduklarını varsayan bir üst kimlik yaratma çabası idi.⁷ Pan-İslâmîlik, ortodoks Müslümanların (ki buna Sultan II. Abdülhamid de dahildi), siyasî, kültürel ve içtimaî hayatı düzenlemede dinin, baskın ve/veya hakim güç olmasına ilişkin olarak savundukları bir görüştü. Bu görüşe göre, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde (ve dışında) yaşayan tüm Müslüman halklar, birbirlerine çözülmemesi gereken bağlarla bağlı olmalıydılar.⁸ İlk ortaya çıktığı zamanki haliyle pan-Türkçülük ise, kendisinden önce ortaya atılmış olan diğer iki ideolojiye bir tepki idi ve Osmanlı Devleti'ne veya İslâm dinine olan bağlılığın, imparatorluk sınırları içerisinde başgöstermiş olan etnik milliyetçiliği önleyemediği görüşünü savunan Jön Türkler tarafından oluşturulmuştu. Jön Türkler göre, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan farklı uluslar, "Osmanlı" veya "Müslüman" gibi millet-üstü kimlikler etrafında birleştirilemezlerdi.⁹ Bu durumda önerilen çözüm, tüm Türkleri kültür ve dil temelinde birleştirme ülküsü olan pan-Türkçülüktü. Pan-Türkçülük, Osmanlı İmparatorluğu'nda "Türklük" kavramına karşı takınılan ve Türkler arasında bile yaygın olan olumsuz tavıra duyulan tepkiden doğmuştu. O dönemde Türkler kendilerini öncelikle "Osmanlı" ve "Müslüman" olarak tanımlamaktaydı. "Türk" ise sıradan insanları veya cahil

köylüleri tanımlamakta kullanılan alçaltıcı bir terim olarak tercih edilmemekteydi.¹⁰

Başlangıçta Osmanlı İmparatorluğundaki pan-Türkçülüğün daha kapsayıcı bir içeriği vardı. Bu açıdan, ileride de değinileceği gibi, Çarlık Rusyası'nda aynı zamanlarda ortaya çıkmış olan pan-Türkçülük ile benzeşmekteydi. Ancak zamanla kısaca "Türkçülük" olarak anılmaya başlayan bu akım, sadece Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde yaşayan Türkleri kapsamak üzere kullanılmaya başladı.¹¹ Burada üzerinde durulması gereken bir diğer nokta da Rusya'daki akımın, büyük ölçüde, Ruslaştırma ve Hıristiyanlaştırma amaçlarını güden pan-Slavizme bir tepki olarak ortaya çıkmış olmasıdır.

Gaspıralı ve Gökalp'te Pan-Türkçülük

Daha önce de belirtildiği gibi, İsmail Bey Gaspıralı ve Ziya Gökalp, Rus ve Osmanlı imparatorluklarında pan-Türkçülüğün öncülere olarak ortaya çıkmışlardı. Gaspıralı, Cedit akımının, Gökalp ise Jön Türk akımının en önde gelen ismi ve savunucusu idi. Bu iki düşünürün pan-Türkçülüğü nasıl algıladıklarını ve yorumladıklarını anlamak için Türkçülük, pan-Türkçülük ve pan-Turancılık kavramlarının birbirinden ayrıştırılması gerekmektedir.

Gökalp tarafından kutsal bir akım ("*kudsi bir cereyan*") olarak tanımlanmış olan Türkçülük, uzun dönemde yalnızca Anadolu Türklerini içerecekti. Gökalp'e göre, Osmanlı İmparatorluğu'nda azınlık haklarına ilişkin olarak gerçekleştirilen reform sürecinde yapılan en büyük hata, milliyetçilik akımının çağın en güçlü akımı olduğu gerçeğinin görülemeyişi idi. Pan-Türkçülük, Rus ve Osmanlı İmparatorlukları gibi çok uluslu imparatorlukların sınırları içerisinde yaşayan Türkler arasında bir tür birlik oluşturma düşüncesi idi.¹² Pan-Turancılık ise "Turan" ülkesinde veya toprağında yaşayacak olan tüm Türk kökenli insanları kapsayacak olan daha geniş bir birliği amaçlamaktaydı. Bu özelliği nedeniyle de pan-Türkçülük'ten ayrılmaktaydı. Genellikle, pan-Turancılık, pan-Türkçülüğün ırkçı, toprak bütünlüğünü tehdit eden ve politik amaçlar güden bir biçimi ve bir adım ötesi olarak kabul edilir.¹³ Bazı araştırmacılara göre Ziya Gökalp başlangıçta bu çizgiye daha yakındı.¹⁴ Bunun temel nedenlerinden bir tanesi de Gökalp'in 1911 yılında yazdığı *Turan* isimli bir şiirdir. Bu şiirinde Gökalp, "Vatan ne Türkiye'dir Türklerle, ne Türkistan; Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir: Turan!" demektedir.

⁵ David MacKenzie-Michael W. Curran, *A History of Russia, the Soviet Union and Beyond* (Belmont, California, 1993), s. 435.

⁶ Zeynep Korkmaz, "Ziya Gökalp'in Kültür Tarihimizdeki Yeri ve Türk Dili," *Ziya Gökalp Sempozyumu Bildirileri* içinde (Diyarbakır, 1989), s. 26.

⁷ Jacob M. Landau, *Pan-Turkism: From Irredentism to Cooperation* (Londra, 1995), s. 46.

⁸ Uriel Heyd, *Foundations of Turkish Nationalism: The Life and Teachings of Ziya Gökalp* (Londra, 1950), s. 71.

⁹ Landau, *ibid.*, s. 47.

¹⁰ Mehmet Kaplan, "Ziya Gökalp'in Düşünce Sistemi İçinde Kültür Kavramının Yeri," *Ziya Gökalp Sempozyumu Bildirileri* içinde (Diyarbakır, 1989), s. 30.

¹¹ Landau, *ibid.*, s. 30.

¹² Landau, *ibid.*, s. 17.

¹³ Parla, *ibid.*, s. 73.

¹⁴ İsmail Giritli, "Ziya Gökalp ve Gazeteciliği," *60.Ölüm Yıldönümünde Ziya Gökalp* (İstanbul, 1986), s. 14; Korkmaz, *ibid.*, ss. 26-27.

در کتاب خود نوشته بود که «مسکنی کنونی ترکان آذری از قدیم الایام محل سکناى خلق ترک بود» (همانجا)، ولی ایلچی بیگ رئیس جمهور اسبق جمهوری آذربایجان از این نیز گام فراتر نهاد و نوشت: «از صدها هزار سال باز از همدان تا درینند و از گوگچه تا دریای خزر ترکان آذری سکنا داشتند و به همراه دیگر اقوام می زیستند» (ص 61)؛ حال آنکه تاریخ شناخته شده این سرزمین به ۵ هزار سال نمی رسد (رضا، همان، ۵۶۹-۵۷۰). به نوشته مینورسکی، هر جا مسائل علمی حل نشده ای در زمینه فرهنگ اقوام شرق باستان پدید آید، ترکان بی درنگ دست خود را به همان جادرازمی کنند (همو، آذربایجان، ۱۱۰-۱۱۱، نیز ۱۰۳، حاشیه).

سیاست دوگانه بلشویسم نسبت به پان ترکیسم موجب شد که پس از فروپاشی اتحاد شوروی، نگرانیهایی در محافل آن کشور پدید آید. در ۱۳۷۳ش/۱۹۹۴م (کنفرانس علمی-تجربی پان ترکیسم و مسائل امنیت ملی روسیه) در مسکو برگزار شد و طی آن نیکلای لیسینکو رئیس شورای مرکزی «حزب ملی جمهوری خواه روسیه» مطالبی با عنوان «استراتژی مبارزه ما» ارائه کرد و متذکر گردید که اکنون فدراسیون روسیه در محاصره جمهوریهای ترکی قرار گرفته است که در سراسر کشور از جمله اطراف رود ولگا، قفقاز، اورال و سیبری مستقر شده اند. در این جمهوریها سازمانهای سیاسی ای پدید آمده اند که در مسیر پان ترکیسم قرار دارند. برای آنان اسلام پدیده ای جهت تلاشهای جدید است. از دیدگاه آنان شکل ترکی اسلام، قرائت جدیدی است در راه دستیابی به برتری جهانی، به ویژه بر ضد اتحاد شوروی «آتیست» (خدانابذیر). نمی توان گفت که رهبری حزب کمونیست اتحاد شوروی از ماهیت اسلام ناآگاه بود، چه، مبارزه با اسلام، بخش غیر قابل انفکاک از سیاست خارجی اتحاد شوروی به شمار می رفت. جنگ با افغانستان امری تصادفی نبود. این جنگ تلاشی آمیخته به خطا در مسیر تضعیف اسلام بود (لیسنکو، 35، 3).

اندیشه توران بزرگ که از آنکارا منشأ می گیرد، تنها حاصل نوشته های گروه کوچکی از روزنامه نگاران ترک نیست؛ بلکه اندیشه ای گسترده در صدد ایجاد محیطی خفقان آور برای برتری جویی است. هنگامی که سلیمان دمیرل رئیس جمهور وقت ترکیه خطاب به مردم سراسر جهان گفت که مرز ترکیه نه از دریای مدیترانه، بلکه از دریای آدریاتیک آغاز می گردد، روشن بود که سخن او بدان معناست که مرزهای ترکیه به دریای سیاه نیز ختم نمی شوند و ترکیه از موضع قدرت با روسیه سخن می گوید. آیحان کامل سفیر ترکیه در مسکو طی مصاحبه ای با خبرنگار روزنامه نزاوسیمیاگازتا (روزنامه غیر وابسته) با صراحت گفت که «ترکیه به صورتی وسیع مسئولیت تأمین امنیت در منطقه ژئوپولیتیک پهناوری از بالکان تا قفقاز را بر عهده دارد». با توجه به رویداد قبرس در ۱۳۵۳ش/۱۹۷۴م به سهولت می توان به مفهوم واژه «امنیت» از دیدگاه ترکان پی برد (همو، 36).

مآخذ: اتابکی، تورج، آذربایجان در ایران معاصر، ترجمه محمد کریم اشراق، تهران، ۱۳۷۶ش؛ بیگس، الکساندر و مری براکس آب، مسلمانان شوروی، گذشته، حال و

آینده، ترجمه کاوه بیات، تهران، ۱۳۷۰ش؛ بیات، کاوه، شورش کردهای ترکیه و تأثیر آن بر روابط خارجی ایران (۱۳۰۷-۱۳۱۱)، تهران، ۱۳۷۴ش؛ همو، مقدمه بر افسانه پان تورانیسم (نکه؛ هم زاره واند)، حیدرزاده نائینی، محمدرضا، تعامل دین و دولت در ترکیه، تهران، ۱۳۸۰ش؛ دومون، پل، «باکو در چهارراه انقلاب ۱۹۱۹-۱۹۲۰»، ترجمه بهنام جعفری، قفقاز در تاریخ معاصر، تهران، ۱۳۷۱ش؛ رامزاور، ا.ا.، «ترکان جوان پیش درآمد انقلاب ۱۹۰۸»، ایران و عثمانی (نکه؛ هم رئیس نیا)؛ رسولزاده، محمد امین، آذربایجان جمهوری، کیفیت تشکیلی و شمذیکی وضعیتی، باکو، ۱۳۳۹-۱۳۴۱ق؛ همو، «مختاریت آذربایجان (از جراید قفقاز)»، آذربایجان در موج خیز تاریخ، تهران، ۱۳۷۹ش؛ رضا، عنایت الله، آذربایجان واران (آلبانیای قفقاز)، تهران، ۱۳۶۰ش؛ همو، ایران از دوران باستان تا آغاز عهد مغول، تهران، ۱۳۸۲ش؛ رئیس نیا، رحیم، ایران و عثمانی در آستانه قرن بیستم، تبریز، ۱۳۷۴ش؛ زاره واند، افسانه پان تورانیسم، ترجمه محمدرضا زرگور، تهران، ۱۳۶۹ش؛ سلطان شاهی، علیرضا، «پان ترکیسم و بهبود»، پژوهش صهیونیت، به کوشش محمد احمدی، تهران، ۱۳۷۶ش؛ گرکه، اولریش، پیش به سوی شرق، ترجمه پرویز صدری، تهران، ۱۳۷۷ش؛ لاندو، ج.، پان ترکیسم، یک قرن در تکاپوی الحاق گری، ترجمه حمید احمدی، تهران، ۱۳۸۲ش؛ «مختاریت آذربایجان یا مالخولای کمیته مساوات قفقاز»، آذربایجان در موج خیز تاریخ، تهران، ۱۳۷۹ش؛ وامبری، آرمینیوس، سیاحت درویشی دروغین در خانات آسیای میانه، ترجمه فتحعلی خواجه نوریان، تهران، ۱۳۳۷ش؛ هوانسیان، ر.ج.، «درگیریهای ارمنستان و آذربایجان بر سر مسئله قراباغ، ۱۹۱۸-۱۹۱۹»، قفقاز در تاریخ معاصر، ترجمه کاوه بیات، تهران، ۱۳۷۱ش؛ نیز:

Britannica, micropaedia, 1978; BSE³; El²; Elçibāy, A., Bu manim taleyimdir, Baku, 1992; Istoriya Armyanskogo naroda, ed. Nersesyan, Erevan, 1980; Istoriya Azerbaydzhan, ed. I. A. Huseinov, Baku, 1963; Kirakosyan, Dzh. S., Mladoturki pered sudom istorii, Erevan, 1986; Lewis, B., The Emergence of Modern Turkey, London, 1968; Lugashova, B.-R., Turkmeny Irana, Moscow, 1976; Lysenko, N., «Strategiya nashel bor'bya», Pantyrkizm i problemy natsional'no' bezopasnosti Rossii, Moscow, 1994; Masov, R., Istoriya topornogo razdeleniya, Dushanbe, 1991; Ohanesian, E., «Antiruskaya i antiarmyanskaya sushchnost' pantyrkizma», Pantyrkizm i problemy natsional'no' bezopasnosti Rossii, Moscow, 1994; Sovetskaya istoricheskaya entsiklopediya, Moscow 1962; Zarevand, Turtsiya i Panturanizm, Paris, 1930; Zulalyan, M. K., Voprosy drevnel i srednevekovol istorii Armenii v osveshchenii sovremenno' turetsko' istoriogra fii, Erevan, 1970.

عنایت الله رضا

پان تورانیسم، شباهت صوری میان دو نام «تور» و «تورک» (ترک) پندارها و گمراهیهایی را سبب شده است. همین تصورات در سده های ۱۳ و ۱۴ق/۱۹ و ۲۰م تحریفها و دشواریهایی را پدید آورد؛ به ویژه آنکه در برخی از مآخذ محدوده هایی خیالی با نامهای توران و ترکستان در آسیای مرکزی پدید آمد که از دیدگاه جغرافیایی و تاریخی به اثبات نرسیده اند. از سده ۶م که ترکان به آسیای مرکزی راه یافتند، شباهت نامهای «تور» و «تورک» سبب شد که برخی نام توران و ترکان را یکی بدانند؛ حال آنکه رابطه ای میان این دو نام وجود ندارد (بارتولد، 661/II(1)). بعدها صورتی جغرافیایی را برای سرزمین توزان مشخص کردند که جز تصور و پندار نبوده است. در این مشخصه جغرافیایی دشتهای آسیای مرکزی و جنوب قزاقستان را که شامل بخش بزرگی از صحرای قراقوم و قزل قوم است، توران نامیدند. ظاهراً این سرزمین در جنوب به کویت داغ، در غرب به دریای کاسپی (خزر)،

associations and groups. Richly funded by the Saudis, the League's activities in all five continents have been varied. As a non-governmental body, it is concerned not only with Islamisation and propaganda for religious education, but also with promoting Islamic solidarity (and paying for it): it promotes many publications and international seminars, preaches unified Islamisation and Islamic law and assists Muslim minorities with the aim of drawing them into a common Islamic activity, both political and economic. (c) The Organisation of the Islamic Conference, also Saudi-inspired, was established in 1969 as an association of Muslim states complementary to the Muslim World League. The Organisation of the Islamic Conference, made up of some forty-five states, combines the principles of Islam with the mechanisms of a contemporary international body. Both its charter and its activities emphasise the consolidation of Islamic solidarity, co-ordination and co-operation, with a view to strengthening the integration of all Muslim states in the future. For this purpose, the Organisation has set up the instruments for active policies—political, economic and cultural. Meetings of the Organisation's Heads-of-State and Foreign Ministers have initiated and furthered some common institutions, as an Islamic Development Bank (modelled on the World Bank), an Islamic Educational, Scientific and Cultural Organisation (patterned on UNESCO), and an Islamic Academy for Jurisprudence (to achieve the unity of the Islamic world in the legal sphere). See further, MU³TAMAR.

Bibliography: For a recent detailed bibliography, J.M. Landau, *The politics of Pan-Islam: ideology and organization*, Oxford 1990, 382-425. See also Landau, *Some Soviet works on Muslim solidarity*, in *MES*, xxv (1989), 95-8; Yaacov Ro'i, *The Islamic influence on nationalism in Soviet Central Asia*, in *Problems of Communism* (Washington, D.C.), xxxix/4 (July-Aug. 1990), 49-64; Masayuki Yamauchi, *The Green Crescent under the Red Star: Enver Pasha in Soviet Russia 1919-1922*, Tokyo 1991 (= *Studia Culturae Islamicae*, 42); M. Strohmeier, *al-Kullīya as-Salāhiya in Jerusalem: Arabismus, Osmanismus und Panislamismus im Ersten Weltkrieg*, Stuttgart 1991 (= *Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes*, 49/4); G.R. Fuller, *Islamic fundamentalism in the Northern Tier countries*, Santa Monica 1991, 5 ff.; H.L. Müller, *ġihād und Deutsches Reich: ein Nachspiel zur wilhelminischen Weltpolitik im Maghreb 1914-18*, Frankfurt a/M 1991, 173 ff.; Cezmi Eraslan, *II. Abdülhamid ve İslâm birliği*, Istanbul 1991; Azmi Özcan, *Pan-Islamizm: Osmanlı devleti, Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1914)*, Istanbul 1992.

(J.M. LANDAU)

PAN-TURKISM, one of the Pan-ideologies originating in the late 19th century. It expresses strong nationalist interest in the welfare of all Turks and members of Turkic groups, recognisable by kindred languages and a common origin, history and tradition. It addresses itself chiefly to those in Turkey, Cyprus, the Balkans, the former Soviet Union, Syria, Iraq, Persia, Afghānistān and East Turkistan (or Sinkiang). Pan-Turkism should be distinguished from Turanism (sometimes called Pan-Turanism), a broader concept, whose ideologues hail as fellow-Turks all those originating from Tūrān, a mythical plateau in Central Asia; this would include all the above groups as well as the Finns, Estonians, Hungarians, Yakuts, Mongols, Manchurians (even the Chinese and Japanese). Generally termed *Türkçülük* in modern Turkish, Pan-Turkism is founded at times with *Türklük*, or Turkism, which

more usually refers to the commonality of Turkish civilisation. It is not always easy to distinguish, historically, between the more moderate cultural Pan-Turkism, aiming at solidarity, and the relatively extreme political trend, seeking an irredentist union for all Turkic groups and the lands they inhabit. As in some other Pan-ideologies (such as Pan-Slavism), the cultural trend frequently precedes the political movement, with the latter generally predominating afterwards.

While Arminius Vambéry, the Hungarian-Jewish Turcologist, seems to have been the first to use the term Pan-Turkism, in the late 1860s, and to consider its political potential, it was left to intellectuals from the Tatars, Azeris, and other Turkic groups in Tsarist Russia to work out an ideology and attempt to set up organisational structures. Practically all of them were Muslims, resentful of policies of Russification and Christianisation being carried out by the ruling classes of Tsarist Russia. In defence, Muslim sentiment grew stronger and nationalist feeling began to spread. The latter, which proudly asserted the characteristics of each Turkic group, instinctively sought allies amongst its ethnic and linguistic kinsfolk, all of which led to the concept of Pan-Turkism. These nationalist intellectuals tended to be secular-minded, without being anti-religious. Their rallying slogans were Turkism and Pan-Turkism, to which Islam and Pan-Islam [*q.v.*] were occasionally added. Indeed, their call for the latter seems to have been in direct ratio to their isolation and their need for allies.

Not surprisingly, among Pan-Turkism's most prominent initiators in Tsarist Russia were the Tatars, who had endured Russian rule longest and were the chief sufferers from the effects of Pan-Slavic-minded Russification. Further, although they were surrounded by non-Tatars, they were located relatively close to the Ottoman Empire with its preponderant Turkish-minded élites. A Tatar bourgeois class had been developing, and in the late 19th century it had found itself capable of raising the twin banners of nationalism and Pan-Turkism. The Tatars were well aware that linguistic commonality was the key factor in a rapprochement and ensuing joint activity among the Turkic groups. Realising that literacy levels were low and that linguistic and dialectal variations prevented effective co-operation, they strove for improved education and language reform, and the publication of journalistic propaganda. The life's work of Ismā'īl Gaspıralı [*q.v.*] exemplifies this trend. A schoolmaster and mayor, he revised the curriculum in his town to include Turkish, along with Arabic; then he devised a *lingua franca* for schools and newspapers (he himself published a newspaper, called *Terjümān* 'Interpreter', from 1883), emphasising the common vocabulary of the Turkic languages and attempting to minimise phonological differences. Preaching 'unity in language, thought and action,' Gaspıralı's brand of Pan-Turkism was chiefly cultural.

Other Tatars, like Yūsuf Akçūra, ⁹Alī Hüseyinzāde and Abd ūl-Reshīd İbrāhīm, and Azeris like Ahmed Aghaoghlu, preached political Pan-Turkism. Akçūra, in particular, in his lengthy article *Üç terz-i siyaset* ('Three systems of government'), anonymously published in Cairo in 1903, rejected Ottomanism and Pan-Islam, arguing that Pan-Turkism was the only feasible ideology for unity, which ought to be a union of all Turks, with Turkey at its centre. These and others were encouraged in their action by the revolutionary trends current in Russia of that period. In addition to publishing newspapers, they organised three

02 TEMMUZ 1993

Bir Avrupalı Gözüyle Türkçülük

SÜLEYMAN SEYFİ ÖĞÜN

Türk Yurdu Dergisinin 1328 tarihli ilk cildinde başlayan ve bir hayli kapsamlı ve uzun sayılabilecek bir tercüme dikkat çekicidir*. Bu tercümenin orijinali, *Mercure de France* isimli hayli ünlü bir Fransız mecmuasının, 16 Ağustos 1912 tarihli nüshasındadır. Orijinal başlığı "Les Turcs a la Recherche d'une ame nationale" olan makale, mütercim tarafından "Türkler Bir Ruh-ı Milli Arıyorlar" olarak çevrilmiştir. Yazının altındaki imza Paul Rizal isimli bir muharrirdir.

Yazının ilginç yönü, o tarihler itibarı ile serpilmeye başlayan Türkçülük akımının Avrupa'daki entellektüel çevrelerde, özellikle de bazı milliyetçi çevrelerde nasıl izlendiği ve nasıl algılandığı konusunda bize fikir vermesidir. Yazının kapsamı ve uzunluğu dikkat çekicidir. Tercümesi *Türk Yurdu*'nda 8 sayı devam etmiştir. Uzunluğu ve kapsamı bir yana, sözü edilen makale; belki de Türkçülük akımı hakkında o tarihler itibarı ile yazılmış en değerli yazılardan birisidir.

P. Rizal'ın yazısını kimin çevirdiği belli değil. Çünkü mütercimi olarak

T.Y rumuzu verilmektedir. Yalnız açık olan bir şey varsa, o da, yazının içerdiği hükümlere bütünüyle katılmasa bile, Türk Yurtçularının bu işten büyük bir memnuniyet duymuş olmalarıdır. Mütercimin girizgâhında "makalede Türk Yurdu'ndan ve onun müdüründen muhabbetkârane bahs olunuyor. Bundan dolayı Türk Yurdu, Mösyö Rizal cenaplarına ayrıca arz-ı şükran eder ve müsaade buyuracaklarına güvenerek, kıymetdar makalesinin tercümesiyle sahifelerini tezyin eder" notu bu memnuniyeti ortaya koymaktadır.

Bilindiği üzere, çok dinli ve etnik açıdan fazlasıyla çeşitlilik gösteren Osmanlı İmparatorluğunda özellikle gayr-ı müslim kesimlerin ayrılıkçı mücadeleleri Avrupa'da büyük bir hayranlıkla desteklenmekteydi. Fransız ihtilâlinin hümanistik umdeleri, biraz da oryantalist değer ve politikaların imbiğinden geçerek; Osmanlı'dan kopmak isteyen gayr-ı müslim kesimlere doğru açık bir teşvike dönüşüyordu.

Fransız ihtilâlinin evrenselciliği, doğunun sınırlarının başladığı farzedilen Osmanlı'ya çarptığında geri dönüyor; Avrupa ve Avrupalılık ile

taçlanan bir ben-merkezçiliğe dönüşüyordu. Yunan bağımsızlık savaşı Avrupalı neo-klasikleri duygulandırıyor; Avrupa basınında Yunan kahramanlığı destanlaşıyordu.

Avrupa matbuatında genel geçer olan oryantalist yaklaşım düşünüldüğünde, P. Rizal'ın yazısı pek çok yönden dikkat çekicidir. Öncelikle, Rizal'ın Avrupa'da (ilginçtir yurttaş olduğu Fransa'da) Fransız Devriminin evrenselcilik yönelişini taşıyan ulusçuluğuna şiddetli bir şekilde direnen entellektüel akımlarla ilişkili olduğu görülmektedir. Yazısının bazı yerlerinde müellif, kendisini tutamıyor; son derecede duygusal bir şekilde, Fransız ihtilâlinin ilkelerine saldırıyordu. Rizal'ın en fazla tepki duyduğu husus kozmopolitizm ve bunu teşvik ettiğine inandığı masonik çevrelerdi. Yazısında kullandığı söylem ve fikirlerini desteklemek için kullandığı kaynaklar (bunlar Gustave le Bon, A. Fouillet gibi muhafazakâr romantiklerdir) gözetildiğinde, Rizal'ın Aydınlanma, hümanizma ve neo-klasizmin değerlerini şiddetle sorgulayan birisi olduğu hemen anlaşılabilir. Bu yaklaşım, Rizal'ın Avrupa'nun doğru politikalarını da eleştir-

پان ایرانیست، حزب - حزب (۲)

پانتای - پنتی

پان ترکیسم، ایدئولوژی ملی‌گرا و جنبشی سیاسی - فرهنگی در اواخر قرن سیزدهم / نوزدهم. این عقیده سیاسی خواهان وحدت فرهنگی، زبانی و سیاسی تمامی ترک‌هایی بود که براساس زبانهای خویشاوند، تبار، تاریخ و سنن مشترک قابل شناسایی‌اند. براساس این اندیشه، ترک‌زبانان مسلمان، بویژه آنان که در ترکیه، قبرس، شبه‌جزیره بالکان، اتحاد شوروی سابق، عراق، ایران، افغانستان و ترکستان شرقی (سین‌کیانگ) زندگی می‌کنند، اجزای یک ملت بزرگ به‌شمار می‌آیند و همه آنان باید به رهبری ترکیه در یک دولت متحد شوند (د.اسلام، چاپ دوم، ذیل ماده: <لغتنامه و دایرةالمعارف بزرگ>، ج ۹، ص ۴۵۱؛ د.ا.، ج ۷، ص ۴۵۱).

پان‌ترکیسم یا ترکیسم معمولاً با پان‌تورانیسم مرادف شمرده شده (<دایرةالمعارف جهان اسلام آکسفورد>، ذیل «پان - تورانیسم»)، اما لاندائ^۶ مفهوم پان‌تورانیسم یا تورانیسم را وسیعتر از پان‌ترکیسم می‌داند و بر آن است که دشت افسانه‌ای توران در آسیای مرکزی خاستگاه همه ترک‌ان سرزمینهای یاد شده و نیز فینها، استونیاییها، مجارها، یاکوتها، مغولها، منچوریاییها و حتی چینها و ژاپنهاست (د. اسلام، همانجا). این در حالی است که مورخان ترک، با یکی دانستن «توران» و «ترک» سرزمین آسیای مرکزی را جایگاه باستانی ترک‌ان برشمرده و اقوام بسیار کهن آسیای مقدم از جمله ایلامیان، سومریان، هوریاییان، کوتیان، کاسیها، میتانیان، حتیها (هیتیان)، اورارتیان (اورارتیان)، سوبارها و سرانجام مادها را از اقوام ترک دانسته‌اند (رضاء، ص ۶). صرف‌نظر از برداشت غلطی که از توران مطرح در اوستا و شاهنامه شده و تورانیان ایرانی تبار، بغلط ترک پنداشته شده‌اند (- رئیس‌نیا، ۱۳۶۸ش، بخش ۱، ص ۲۵۳-۲۵۸)، پان‌تورانیسم به معنای آرمان مام میهن دور دست، سابقه‌ای طولانی دارد و به گفته مینورسکی دست‌کم به ۱۸۳۹ میلادی در مجارستان می‌رسد (د.ا. ترک، ج ۱۲، ص ۱۱۰). نخستین بار مجارها بودند که درباره توران و تورانیان به‌طور جدی پژوهش کردند؛ در حدود نیم قرن پیش از آغاز جنگ جهانی اول، دولت‌مردان مجار در جستجوی متحدانی بر ضد جنبش پان‌اسلاویسم بودند و از آنجا که ترکی نیز از زبانهای تورانی است، اگر چه از شاخه فین - اویغوری، اندیشه اثبات خویشاوندی ترکها، برای

گوشوران پراچی در حدود شش تا هشت هزار تن بیشتر نیستند (۱۳۳۸ش / ۱۹۵۹) و همه آنان دوزبانه‌اند، یعنی علاوه بر پراچی به تاجیکی نیز سخن می‌گویند.

اورموری (بَرکی، برگیتا)، لهجه یا زبان گروه کوچکی است به نام اورموری یا برکی و دو نوع گویش را دربرمی‌گیرد: (۱) اورموری لوگر^۱ (در جنوب کابل)؛ (۲) اورموری کینیگرام^۲ (در پاکستان در شمال غربی شهر در اسماعیل خان)، و لهجه اخیر کهنه‌تر است. در قدیم، اورموری در سرزمین وسیعتری منتشر بود و در قرن چهاردهم / بیستم، از وجود آن در شمال کابل خبر داده‌اند. مردمی که در گذشته بدین زبان سخن می‌گفتند امروزه یا به تاجیکی فارسی سخن می‌گویند یا به پشتو^۳. سکنه بوتخک^۴ (در شرق کابل) و در بعضی از بخشهای شهر پیشاور، با اینکه خود را اورموری می‌خوانند، حالا دیگر به پشتو تکلم می‌کنند. روند از میان رفتن اورموری در دره لوگر در ۱۳۰۳ش / ۱۹۲۴ در پیشرفت بوده است و گایگر و مورگستیرنه برای یافتن گوشوران این لهجه دچار مشکلاتی بوده‌اند.

اورموری و پراچی را، که هر دو در جنوب حوضه آب‌پخشان جبال هندوکش رایج‌اند، می‌توان بازپسین نمایندگان گروهی از زبانها دانست که پیش از آنکه پشتو یا فارسی بر آنها مستولی شود از گسترش مهمی برخوردار بوده‌اند. امروزه اورموری زبان کمتر از یکصد تن اورمور است که ساکن چند قلعه و مزرعه در حوالی بَرکی - بَرک در ولایت لوگر هستند و در خارج افغانستان نیز هزار تن برکی به آن تکلم می‌کنند. در حدود پنجهزار پراچی، که در سه دره در دامنه‌های جنوبی هندوکش ساکن‌اند، به پراچی صحبت می‌کنند (افغانستان، ص ۹۶-۹۷).

منابع: افغانستان: مجموعه مقالات، نگارش گروهی از پژوهشگران، ترجمه سعید ارباب شیرانی و هوشنگ اعلم، تهران ۱۳۷۶ش؛ دایرةالمعارف فارسی، به سرپرستی غلامحسین مصاحب، تهران ۱۳۷۴-۱۳۲۵ش؛

Wilhelm Geiger, "Kleinere Dialekte und Dialektgruppen", in *Grundriss der iranischen Philologie*, ed. Wilhelm Geiger and Ernst Kuhn, Berlin 1974, vol. I, Pt. 2, 287-423; Iosif Mikhailovich Oranskii, *Les langues iraniennes*, tr. Joyce Blau, Paris 1977, 166-167, 171, 174, 176-177

(که تنها نوشته جامع درباره پامیر و منبع اصلی در نگارش این مقاله بوده است).

/ ایرج پروشانی /

1. Logar

2. Kaniguram

3. Butkhak

4. Büyük Lügat ve Ansiklopedi

5. The Oxford encyclopedia of the modern Islamic world

6. Landau

Islamic values do not propose any meaningful political union of Muslim states and in fact generally focus their activism on gaining control of a particular state.

The most prominent manifestation of pan-Islam today is in the host of transnational nongovernmental and intergovernmental Islamic organizations. During the 1950s, Pakistan initiated the creation of the Mu'tamar al-'Alam al-Islami, but disagreements with secular Arab governments over the organization's purpose led to its failure. During the 1960s, the campaign to create pan-Islamic organizations was revived by King Faysal of Saudi Arabia. With his backing, the Rabitat al-'Alam al-Islami was created in 1962 to provide a nongovernmental forum for the discussion and dissemination of Islamic viewpoints on issues facing Muslims around the world. In 1969, following Israel's capture of Jerusalem in the Six Day War, twenty-four Muslim states voted to form the Organization of the Islamic Conference (OIC). In 2003 the OIC consisted of fifty-seven members, and though it is frequently criticized for its ineffectiveness, it remains the most important and universal expression of pan-Islamic political aspirations since the abolition of the caliphate.

See also Afghani, Jamal al-Din; Caliphate; Empires: Ottoman; Khilafat Movement; Organization of the Islamic Conference; Pan-Arabism; Pan-Turanism; Young Turks.

BIBLIOGRAPHY

- Khan, Saad S. *Reasserting International Islam: A Focus on the Organization of the Islamic Conference and other Islamic Institutions*. Karachi and New York: Oxford University Press, 2001.
- Kramer, Martin. *Islam Assembled: The Advent of the Muslim Congresses*. New York: Columbia University Press, 1986.
- Landau, Jacob. *The Politics of Pan-Islam*. Oxford, U.K.: Clarendon Press, 1990.

Sobail H. Hashmi

PAN-TURANISM

Pan-Turanism is an ideology that originated in the late nineteenth and early twentieth centuries and propagated a strong cultural attachment among all Turkic peoples. Although pan-Turanism is correlated to pan-Turkism, its adherents differ. While historically pan-Turkism was chiefly confined to the Turks living in the Ottoman Empire and its borderlands, pan-Turanism had broader pretensions. Pan-Turanism aimed at joining all Turkic peoples that claimed descent from Turan, including the Mongols. The name Turan is connected to a mythological plateau in Central Asia. In Avesta the people called Tura were represented as the enemies of

the true religion, namely the people who did not accept Zoroastrianism. However, later the term Turan commonly referred to the land north of the Amu Darya River (the Oxus River of antiquity), where the non-Iranians of Central Asia and chiefly the nomadic Turkic peoples lived.

In the late nineteenth century the tsarist empire, by invading the Caucasus and Central Asia, incorporated a vast number of Turkic peoples into its realm. The Russification policy adopted by tsarist Russia in this region caused a number of local elites to promote an alternative to Russian pan-Slavism. However, their activities prior to the First World War were mainly confined to organizing all of Russia's Muslim congresses and the publication of certain periodicals such as *Yeni Fuyuzat* (New abundance) and *Shelale* (Cascade) in Baku or *Turan* in Tashkent.

The growing solidarity among Russia's Turkic peoples was welcomed in the Ottoman Empire, which was suffering from a long-lasting and humiliating decline. Among the leaders of the ruling Committee of Union and Progress in the Ottoman Empire were personalities such as Enver Pasha, who aspired to forge a Turanian empire that would bring Turkic peoples together and result in gains in the Caucasus and Central Asia. The entry of the Ottoman Empire into the First World War was partly motivated by such a desire. The Ottoman propaganda campaign in the First World War was dominated by two distinctive trends of pan-Islamism and pan-Turanism. While pan-Turanism aimed at the Turkic peoples of the Balkan peninsula, the Caucasus, northern Iran, and Central Asia, the pan-Islamist propaganda was still largely directed at the peoples of the Near and Middle East, and even as far as the Indian subcontinent. In Iran and Central Asia, with their diverse ethnic composition, the Ottomans employed a combination of pan-Turanism and pan-Islamism resulted.

With the end of the First World War and the fall of the Ottoman Empire, there were only a handful of political adventurers that still pursued pan-Turanism, among them Enver Pasha, who was killed in 1922 while fighting the Bolsheviks in Central Asia.

In the Republic of Turkey, while local nationalism with pan-Turkish allusions was tolerated and even encouraged, pan-Turanism never became a significant political trend. It was only with the disintegration of the Soviet Union in the late 1980s and early 1990s that the call for unity among the Turkic peoples was once more heard. Although this call was promoted by the cooperation pacts realized among the new independent Turkic republics of the Caucasus, Central Asia, and Turkey, the profound rivalries both on the regional as well as the international level nevertheless hampered any noteworthy achievements.

See also Balkans, Islam in the; Central Asia, Islam in; Empires: Ottoman; Pan-Arabism; Pan-Islam.

ظواهر البخر والتكاثف والانصهار والتبلور والتحول البلوري للجرافيت إلى الماس عند الضغوط العالية، وانقلاب الشبكات الجزيئية للمواد ذات المغنطيسية الحديدية العكسية في حقل مغنطيسي خارجي، وانهيار الناقلية الفائقة للنواقل النقية بتطبيق حقل مغنطيسي قوي، وتجمد الهليوم ^4He تحت الضغط وغيرها. وفي حالة التحول الطوري من النمط الثاني تختفي ظواهر فرط التسخين وفرط التبريد. وكأمثلة على مثل هذه التحولات يمكن الإشارة إلى التحول الذي يطرأ في نقطة كوري Curie point على طور المغنطيسية الحديدية، أو الأطوار الكهربائية الحديدية ferroelectric والتحول λ لـ ^4He في حالة السيولة، والتحول الطوري للمعادن إلى الناقلية الفائقة عند انعدام الحقل المغنطيسي. وتمثل النقاط الحرجة critical points لجملة سائل - بخار، أو النقاط الحرجة المماثلة لها في المحاليل شكلاً خاصاً من أشكال التحول الطوري من النمط الثاني. وتتميز التحولات الطورية من النمط الثاني بالتزايد الشاذ للمقادير المميزة لاستجابة الجملة للتأثيرات الخارجة.

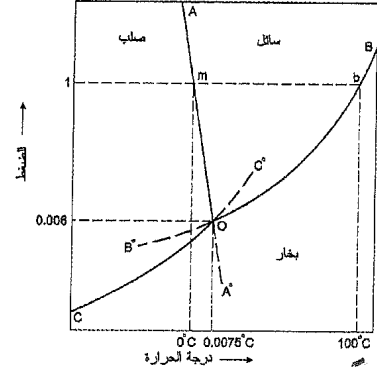
سليمان سليمان

وضع التوازن الترموديناميكي (كانتقال الليزر إلى حالة التوليد المترابط coherent generation عند رفع سوية الضخ).

تصنيف التحولات الطورية

تصنف التحولات الطورية في الجملة المتوازنة ترموديناميكياً إلى عدة أنماط؛ فالتحولات الطورية من النمط الأول تترافق مع طرح الحرارة أو امتصاصها وبقفزات للحجم النوعي، بينما تحصل التحولات الطورية من النمط الثاني بشكل مستمر إلا أنها تترافق مع تزايد شاذ لظواهر التارجحية fluctuation phenomena. وتتحدد نقطة التحولات الطورية من النمط الأول بتساوي كمون جيبس للطورين المتوازنين، إلا أن مشتقات هذين الكمونين بالنسبة لدرجة الحرارة T والضغط T و... (أي الإنتروبي والحجم النوعي وغيرها)، غير متساوية عموماً، ومن ثم فالتحولات الطورية من النمط الأول تترافق بتغيرات قفزية لهذه المقادير. وتعد ظواهر الإبطاء (كفرط التسخين superheating وفرط التبريد supercooling) مميزة للتحولات الطورية من النمط الأول. وتنتشر التحولات الطورية من النمط الأول بكثرة في الطبيعة، إذ تنتمي إليها

للماء، وفيه تظهر النقطة الثلاثية 0 حيث تتوازن الأطوار الثلاثة للماء الصلبة والسائل والبخر.

الشكل (1) المخطط الطوري للماء

التحول الطوري

هو التحول، بين الحالات الجهرية macroscopic المختلفة للجملة المتعددة الجسيمات، الذي يحصل عند قيم محددة للتحولات الخارجية (درجة الحرارة T ، الضغط P ، الحقل المغنطيسي H ، وغيرها) الموافقة لنقطة التحول. والتحويلات الطورية ظاهرة جماعية، تحصل في الجملة المؤلفة من عدد كبير جداً من الجسيمات، وتحصل التحولات الطورية في الجملة المتوازنة ترموديناميكياً (مثل التحول الطوري من حالة المغنطيسية المسايرة إلى حالة المغنطيسية الحديدية عند انخفاض درجة الحرارة)، وفي الجملة البعيدة عن

مراجع للاستزادة:

- C.H.P.Lupis, Chemical Thermodynamics of Materials, North-Holland (New York 1983).

■ الطور (جبل-) - سيناء

■ الطورانية

الطورانية أو البانطورانية Panturanism حركة سياسية قومية ظهرت بين الأتراك العثمانيين أواخر القرن التاسع عشر، هدفت إلى توحيد أبناء العرق التركي الذين ينتمون إلى

لغة واحدة وثقافة واحدة. واللفظ مأخوذ من «طوران» إقليم يكتنفه الغموض في وسط آسيا، وهو عندهم مهد الشعوب التركية التي انتقلت غرباً في مرحلة تاريخية معينة واستقرت

في إقليم الأناضول.

ظهرت هذه الحركة في القرن التاسع عشر الذي تميز بظهور الحركات القومية في أوروبا وقيام بعض الدول والفيدراليات على أسس قومية،

Turanulok

القومية التركية - الحركة الطورانية

- ٥٥٠١ - صالح ، جهاد . الطورانية التركية بين
الاصولية والفاشية . ط ١ . بيروت : دار
الصدقة ، ١٩٨٧ م ، ٢٢٨ ص ، ٢٢ سم .
- ٥٥٠٢ - المنار . «الاسلام والجامعة الطورانية» . نقلا
عن جريدة الاهرام . المنار : مج ١٩ : ج ٤
(٢٨ ايلول (سبتمبر) ١٩١٦ م) ، ص ٢٣٥ -
- ٥٥٠٣ - المنار . «الحركة الطورانية الجديدة في
بلاد تركيا» . المنار : مج ١٩ : ج ٨ (٢٥)
كانون الاول (ديسمبر) ١٩١٧ م ، ص
٥٠١ - ٥٠٧ .

607. AVŞAR, B. Zakir, éd. *Türkiye ve türk cümhuriyetleri*. Ankara, Vadi Yayınları, 1998, 286 p.
[La Turquie et les république türkes]

Cet recueil annonce sa couleur politique dès la première page, puisqu'il est dédié à Ebülfez Elçibey, Rauf Denktaş et Mustafa Kırımçoğlu, trois hommes politiques du monde türk connus pour leur pantürkisme. La première partie, consacrée aux échanges entre la Turquie et le monde türk, est inintéressante à l'exception de quelques paragraphes sur les relations économiques, que les AA. ont illustrés de statistiques un peu datées, confrontées aux données fournies par le DEIK (Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu, voir : www.deik.com.tr). La seconde partie est, de loin, la plus réussie : les AA. y livrent un profil synthétique des cinq États türkophones (Azerbaïdjan, Qazaqstan, Qyrghyzstan, Ouzbékistan et Turkménistan), à travers l'histoire, la géographie, la démographie et la structure politique et sociale. En revanche, dans la dernière partie, intitulée « Évaluation générale, résultats et propositions », les AA. reproduisent une analyse obsolète : plus de six ans après l'enterrement du « modèle turc » de transition et de développement promu par la Turquie et ses alliés occidentaux à l'usage des pays türkophones de l'ex-URSS, les signataires de cet ouvrage continuent de croire que la Turquie peut toujours servir d'exemple à ces nouveaux États, ignorant les modèles nationaux de développement que chacun s'est forgé dans la seconde moitié des années 1990.

B.Bal.

10 MAYIS 2001

01 MART 2004

(191368)

2005 HATIMI, Mohamed. La crise des relations
arabo-turques: nationalisme arabe contre touronisme.
*Les Ottomans et le monde méditerranéen: nouvelles
approches: Al-'Uthmānīyūn wa-l-'ālam
al-mutawassīfī: muqarrabāt jaāda.* Coord.:
A.Moudden, A.Benhadda / Tansīq: 'Abd al-Rahmān
al-Mu'adhdhin, 'Abd al-Rahīm Makhādda. Rabat:
Faculté des Lettres et des Sciences Humaines, 2003,
(Serie: Colloques et Séminaires, 109), pp.31-35. [Late
19th - early 20th centuries.]

Moudden
- Milliet / al-'Uthmānīyūn

02324

Osmanlı Döneminde Türk Milliyetçiliği İdeolojisinin Kaynakları

Turgay UZUN*

Milliyetçilik
Türkiye'de
(191368)

Özet: Milliyetçilik, tarihsel süreç içinde ortak toplumsal kimlik yaratılabilmesi yolunda önemli işlevleri olan bir ideolojidir. Birçok toplumda milliyetçilik, büyük toplumsal kesimleri etkilemiş, ulusal kimliğin oluşumu sürecinde önemli siyasal sonuçların doğmasına neden olmuştur. Türkiye'de de milliyetçilik, modernleşme sürecinde başat bir ideoloji olmuş, Osmanlı'dan Cumhuriyete modernleşmenin meşruiyet zeminini oluşturmuş ve Türk ulusal devletinin kurulması noktasında temel ideoloji haline gelmiştir. Bu çalışmada Osmanlı devletinde milliyetçi hareketlerin ortaya çıkışı, Türk milliyetçiliğinin kaynakları ve modernleşme sürecinde Türk milliyetçiliğinin etkileri incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ulus Devlet, Milliyetçilik, Modernleşme, Türk Milliyetçiliği, Türk Modernleşme Süreci

Sources of Turkish Nationalist Ideology at the Ottoman Era

Abstract: Nationalism, in the process of history, has been an ideology which has important functions. Nationalism has affected large social groups in many societies in the process of creating common national identity among the individuals forming the society. Nationalism in Turkey has been dominant ideology in the process of Turkish nation-state. This study aims to examine, the rise of nationalist actions in Ottoman state, the origins of Turkish nationalism and effects of Turkish nationalism in modernizing process in Turkey.

Keywords: Nation State, Nationalism, Modernizing, Turkish Nationalism, Turkish Modernizing Process

Giriş

Çok uluslu imparatorlukların birer birer çöktüğü tarihsel evrede, insanların yıkılış sürecine karşı "eskiye" tutunarak geleceği yeniden inşa etme hayali, milliyetçi hareketlerin oluşmasında etkili olmuştur. Aslında, milliyetçi düşünce özü itibarıyla her zaman için "nostaljik" bir içeriğe de sahiptir. Eski dönemlerde yaşanmış "güzel günlere" tekrar dönüşün mümkün olabileceği düşüncesi milliyetçi hareketlerin temel motivasyonunu oluşturur. Türk milliyetçiliğinin oraya çıkışında da, özellikle imparatorluğun parlak dönemlerine tekrar nasıl dönülebileceği düşüncesi etkili olmuş ve İslamcılık ile batıcılığın tarihsel olarak bir çözüm seçeneği olarak görülebileceğinin anlaşılmasıyla birlikte, milliyetçilik tek seçenek olarak kalmıştır. Cumhuriyetin kuruluşu ile beraber, "geçmişe özlemin" niteliği değişmiş, ulus-devletin inşası sürecinde Türklüğün eski dönemleri, Türk ulusunun oluşturulmasında önemli bir unsur haline gelmiştir.

Türk milliyetçiliği, özellikle Batılı toplumlarda olduğu gibi, tarihsel sürecin öngördüğü toplumsal dinamiklerdeki değişim olgusunun doğal bir sonucu olarak değil, imparatorluğun yıkılma ve dağılma sürecinin önüne geçmek üzere seçilen alternatif çözümlerden birisi ve bütünüyle bir grup aydınının benimsediği bir ideoloji biçiminde ortaya çıkmıştır. İmparatorluğun yıkılmasını engellemek üzere, İslamcılık, Osmanlıcılık ve Türkçülük ekseninde geliştirilen çözüm yolları, aslında birbirinden kopuk değildir. Türk milliyetçiliğinin ilk gelişme evresinde, Türkçülüğün, İslamcılık ve Osmanlıcılıktan temelli ayrılığının olmadığı, etnik unsurların imparatorluktan ayrılma sürecini hızlandıracağı endişesiyle, Türk milliyetçiliği ideolojisinin yüksek sesle dile getirilemediği de söylenebilir.

Avrupa'da oluşan milliyetçilik düşüncesi, Osmanlı Devletindeki azınlıklarda bir bağımsızlık hareketinin temel itici gücü olmuştur. Osmanlıdaki azınlıkların bilincine eriştikleri ulus anlayışı Osmanlı Devletini dağılmadan kurtarmak için değişik yöntemler geliştiren ve imparatorluk içindeki etnik unsurların arasındaki bağları güçlendirmeye çalışan Osmanlı aydınlarının ilgisini çekmiştir. (Kushner, 1979:9-10) Aslında "Osmanlı" adı, devletin kuruluşunda-diğer hanedan devletleri gibi- devleti kuran hanedanın adını tanımlamak için kullanılmakta; yani Osmanlı adı hem hanedanı hem de devleti tanımlamaktadır. Bu bağlamda bireye veya bir cemaate doğru genişleyen bir Osmanlı kimliği oluşmamıştır. Ancak on dokuzuncu yüzyılda Osmanlı bir uyrukluk, bir kimlik haline dönüşmüştür ki, bu da bir modernleşme belirtisi ve Avrupa'nın uluslaşma ve yurttaşlaşma sürecinin izlenmesi demektir. Bu anlamıyla da on dokuzuncu yüzyıl Osmanlılığı, Doğu'daki modern uluslaşma sürecini ifade eden bir kavram ve kurumdur. İlber

*Doç., Dr., Muğla Üniversitesi, İİBF Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi